

HAZİRAN 2022

TÜRKİYE
HAPİSHANELERİNDE
HAK
İZLEME RAPORU
2021

1986

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ

GİRİŞ	3
HAPİSHANELERİN GENEL DURUMU	10
SAĞLIK HAKKI VE HASTA MAHPUSLAR	14
HAPİSHANELERDE TEMEL HAKLARA ERİŞİM VE YAŞANAN HAK İHLALLERİ	19
I. Yaşam Hakkı	19
II. İşkence ve Kötü Muamele İddiaları	23
Çıplak Arama	25
Arama, Güvenlik Tatbikatı ve Sayım	26
Tecrit	28
Ayakta Sayım / Telefonda Tekmil	32
Sosyal Faaliyetler	33
III. İletişim ve Haberleşme Hakkı	33
IV. Bilgiye Erişim Hakkı	34
V. Disiplin Soruşturmaları ve Cezaların İnfazı	36
VI. Sevk Talepleri ve Sürgün Sorunları	36
VII. Adil Yargılanma Hakkı	38
VIII. Diğer Baskılar	38
COVID-19 SALGINI VE HAPİSHANELER	40
İNFAZ YASASI DEĞİŞİKLİĞİ	42
AÇLIK GREVLERİ	46
KADINLAR - LGBTİ+ - ÇOCUKLAR	48

GİRİŞ

İHD mahpusların insan onuruna yaraşır koşullar içerisinde hayatların sürdürecekt koşulların yaratılması için kamuoyunu bilgilendirmek ve resmî kurumları harekete geçirmek konusunda bir sorumluluk hissetmektedir. Bu sorumluluk hem İHD'nin sahip olduğu ve savunduğu değerlerden hem de tüzüğünde yer alan ilkelerden ileri gelmektedir. Bu anlayış temelinde yaptığı çalışmalar ve hazırladığı raporlar hak ihlalleri temelinde yapılan faaliyetlere önemli katkı sunmaktadır. İHD yayınladığı yıllık, dönemsel ve özel raporlar ile hapisanelerde yaşanan hak ihlallerinin kamuoyuyla paylaşılması ve bu ihlallerin giderilmesi için resmi mercilerin harekete geçirilmesini hedeflemektedir.

İHD hapisanelerde yaşanan tüm olumsuzlukları, mahpusların yaşadıkları haksızlıkları şubeler, bölgeler ve ülke düzeyinde izleyip raporlama gayreti içerisinde. Bu çalışmalarını yürütürken bilgi ve veri toplamak için pek çok kaynaktan beslenmektedir. 27 şubesi ve 8 temsilciliğiyle halihazırda Türkiye'de faaliyet gösteren en yaygın insan hakları kurumu olan İHD yayınladığı hak ihlalleri raporlarının yanı sıra insan hakları alanında faaliyet yürüten diğer sivil toplum kurumları ve barolarla da farklı dönemlerde hapisanelerde yaşanan hak ihlallerine ilişkin raporlar yayınlamaktadır.

İHD diğer çalışma alanlarında olduğu gibi hapisaneler konusunda da çok sayıda başvuru almaktadır. Bu başvuruların bir bölümü doğrudan mahpuslar tarafından yapılırken bir bölümü de mahpus yakınları ya da avukatları tarafından yapılmaktadır. Başvurular, İHD internet sitesi üzerinden çevrimiçi olarak yapılabildiği gibi şubelere ve genel merkeze doğrudan da yapılabilmektedir. Ayrıca mahpuslar ve yakınları, mektup yoluyla da İHD'ye başvurumaktadırlar. Derneğimize yapılan başvurular konusunda derneğimiz ilgili resmî kurumları ivedilikle bilgilendirmektedir. Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Sağlık Bakanlığı, Kamu Denetçiliği Kurumu, TİHEK, TTB, İçişleri Bakanlığı Kolluk Gözetim Komisyonu, ilgili savcılıklar, ilgili cezaevi müdürlükleri, il sağlık müdürlükleri başta olmak üzere başvuruya özel diğer kurumlara da yazılar yazmakta ve mevcut hak ihlallerinin ortadan

kaldırılması için gerekli bilgilendirmeleri yapmaktadır. Bilgilendirme işlemleri sonrasında takipleri yapmakta ve ihtiyaç halinde mevcut imkanlar ölçüsünde mahpuslarla görüşme yapması için hapishanelere avukat göndermektedir. Bu işlemler sonrasında kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla basın açıklamaları yapmakta ve raporlar düzenlemektedir.

İHD'nin bu alandaki bir diğer kaynağı ise yaygın ve geniş avukat ağıdır. Mahpus avukatları, müvekkillerinin yaşadıkları hak ihlalleri ile ilgili olarak İHD ile temasa geçerek başvuru yapmakta ve bu başvurular verilerin toplanmasına katkı sağlamaktadırlar. İHD'nin hukuk ve hapishane komisyonlarına dahil olan avukatlar da kurumza gelen başvurulara doğrultusunda mahpuslarla görüşme yaparak ve raporlar hazırlayarak veri toplanmasına destek olmaktadır.

İHD'nin yıllık, dönemsel ya da tematik raporlarının bir başka önemli kaynağı da medya taramasıdır. İHD, düzenli olarak medya taraması yaparak hapishaneler alanında medyaya yansıyan ya da gündeme gelen haberleri de toplamaktadır. İHD yayınladığı raporlara ve yaptığı çalışmalara ek olarak hapishanelerde yaşanan hak ihlallerinin ortadan kaldırılması amacıyla resmî kurumlar ile de görüşmeler yapmaktadır.

Son olarak, hapishaneler ve mahpus hakları alanında çalışan Özgürlük İçin Hukukçular Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği, Med Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Hukuki ve Dayanışma Dernekleri Federasyonu, Türk Tabipler Birliği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, tutuklu ve hükümlü aileleri dernekleri gibi diğer sivil toplum örgütleri ile ortak çalışmalar yürüttüğümüzü eklemeliyiz. Bu ortak çalışmaların ve eşgüdümün neticesinde de önemli bilgi ve verilere ulaşabilmekteyiz.

Elinizdeki bu rapor da yukarıda sayılan farklı bilgi kaynaklarından toplanan verilerin bir araya getirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Temelini İHD şubelerinin ve bölge temsilciliklerinin hazırladığı düzenli hapishane raporları ile hapishane ziyaretlerinde elde edilen veriler oluşturmaktadır. Diğer kaynaklardan elde edilen verilerle de rapor desteklenmiştir.

Elimizde bulunan verilere göre, 2021 yılında yalnızca İHD Genel Merkezi'ne Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan hapishanelerde bulunan 901 mahpus mektup, aile veya avukatları aracılığıyla başvuru yapmıştır. Büyük çoğunluğu mektuplar

aracılığıyla yapılan bu başvurulardan bir bölümü tek mektup aracılığıyla birden fazla mahpus tarafından yapılan başvurulardan oluşmaktadır. Bununla birlikte şubelerimize yapılan başvurular da göz önüne alındığında derneğimize binlerce başvuru yapıldığı görülmektedir.

Derneğimize yapılan başvurular içeriklerine göre gruplandırıldığında ise, başvuruların çoğunlukla sağlık hakkı, işkence ve kötü muamele ve ayrımcılık gibi hak ihlalleri alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunların yanı sıra sıklıkla hukuki destek talepli başvuruların da yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bunlara ek olarak, 2021 yılında da 2020 yılına benzer şekilde Covid-19 pandemisinden kaynaklı hak ihlalleri nedeniyle de hapisanelerden başvuru yapıldığı görülmektedir. İHD ayrıca, mahpusların ailelerine yakın bölgelerdeki hapisanelere nakil olmak için yaptıkları başvuruların hapisane yönetimleri tarafından değerlendirilmemesi nedeniyle de çok sayıda başvuru almaktadır.

Derneğimize hapisanelerden yapılan başvurularda çoğunlukla birden fazla hak ihlali dile getirilmekte ve bu konuda derneğimizden yardım talep edilmektedir. Özellikle hasta mahpusların durumu, tecrit, çıplak arama, iletişim hakkının gaspı gibi birçok farklı konuda derneğimize ciddi oranda yapılmış başvuru mevcuttur. Türkiye hapisanelerinde kalan yabancı uyruklu mahpuslar da özellikle dil bariyeri nedeniyle çok fazla hak ihlaliyle karşılaşmaktadır. Yabancı uyruklu mahpuslar çoğunlukla adil yargılanma hakkından ve Türkçe bilmedikleri nedeniyle de iletişim hakkından yararlanamadıkları sebebiyle derneğimize başvuru yapmaktadır.

İHD'ye başvuru yapılan illerin görüldüğü aşağıdaki haritaya bakıldığında koyu renk ile işaretlenmiş şehirlerin tamamından derneğimize hapisanelerden başvuru yapıldığı görülmektedir. Haritadan da anlaşılacağı üzere, derneğimize neredeyse Türkiye'nin tamamında yer alan hapisanelerden hak ihlali başvurusu yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Yalnızca bu haritadan bile hapisanelerde yaşanan hak ihlallerinin bir bölgeyle sınırlı olmadığı, Türkiye'nin tamamına yayıldığı ve mahpusların değişen düzeylerde hak ihlallerine maruz kaldığını ortaya çıkmaktadır.

Antalya	Eskişehir H Tipi Kapalı Hapishanesi
Antalya L Tipi Kapalı Hapishanesi	Gaziantep
Alanya L Tipi Kapalı Hapishanesi	Gaziantep L Tipi Kapalı Hapishanesi
Amasya	Islahiye T Tipi Kapalı Hapishanesi
Amasya E Tipi Kapalı Hapishanesi	Giresun
Aydın	Espiye L Tipi Kapalı Hapishanesi
Nazilli E Tipi Kapalı Hapishanesi	Gümüşhane
Balıkesir	Gümüşhane T Tipi Kapalı Hapishanesi
Bandırma 1 ve 2 Nolu T Tipi Kapalı Hapishaneleri	İğdır
Burhaniye T Tipi Kapalı Hapishanesi	İğdır S Tipi Kapalı Hapishanesi
Batman	Isparta
Batman M Tipi Kapalı Hapishanesi	Isparta E Tipi Kapalı Hapishanesi
Bartın	İstanbul
Bartın Kapalı Hapishanesi	Bakırköy Kadın Kapalı Hapishanesi
Bayburt	Metris R Tipi Kapalı Hapishanesi
Bayburt M Tipi Kapalı Hapishanesi	Silivri 3 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi
Bitlis	Silivri 5 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi
Bitlis E Tipi Kapalı Hapishanesi	Silivri 7 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi
	Silivri 9 Nolu Tipi Kapalı Hapishanesi
Bolu	İzmir
Bolu F Tipi Kapalı Hapishanesi	İzmir 2 Nolu F Tipi Kapalı Hapishanesi
Bolu T Tipi Kapalı Hapishanesi	Buca Açık Hapishanesi
Bursa	Şakran 1 Nolu Tipi Kapalı Hapishanesi
Bursa H Tipi Kapalı Hapishanesi	Şakran 2 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
Çanakkale	Şakran 3 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
Çanakkale E Tipi Kapalı Hapishanesi	Şakran 4 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
Çorum	Kırklareli
Çorum L Tipi Kapalı Hapishanesi	Kırklareli E Tipi Kapalı Hapishanesi
Denizli	Kırşehir
Denizli T Tipi Kapalı Hapishanesi	Kırşehir E Tipi Kapalı Hapishanesi
Denizli D Tipi Kapalı Hapishanesi	Kocaeli
	Kandıra 2 Nolu F Tipi Kapalı Hapishanesi
	Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Elazığ	Konya
Elazığ 1 Nolu Tipi Kapalı Hapishanesi	Ereğli T Tipi Kapalı Hapishanesi
Elazığ 1 Nolu Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishanesi	Seydişehir T Tipi Kapalı Hapishanesi
Elazığ 2 Nolu Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishanesi	Kütahya
Erzurum	Kütahya Açık Hapishanesi
Narman Açık Hapishanesi	Malatya
Eskişehir	Malatya T Tipi Kapalı Hapishanesi
Eskişehir H Tipi Kapalı Hapishanesi	
Gaziantep	Manisa
Gaziantep L Tipi Kapalı Hapishanesi	Manisa T Tipi Kapalı Hapishanesi
Islahiye T Tipi Kapalı Hapishanesi	Mardin
Giresun	Mardin E Tipi Kapalı Hapishanesi
Espiye L Tipi Kapalı Hapishanesi	Mersin
Gümüşhane	Tarsus 2 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
Gümüşhane E T Tipi Kapalı Hapishanesi	Tarsus 3 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
İstanbul	Tarsus Kadın Kapalı Hapishanesi
Bakırköy Kadın Kapalı Hapishanesi	Nevşehir
Metris R Tipi Kapalı Hapishanesi	Nevşehir E Tipi Kapalı Hapishanesi
Silivri 3 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi	Ordu
Silivri 5 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi	Ordu E Tipi Kapalı Hapishanesi

Silivri 7 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi	Akkuş Açık Hapishanesi
Silivri 9 Nolu Tipi Kapalı Hapishanesi	Osmaniye
	Osmaniye 2 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
Elazığ 1 Nolu Tipi Kapalı Hapishanesi	Rize
Elazığ 1 Nolu Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishanesi	Kalkandere L Tipi Kapalı Hapishanesi
Elazığ 2 Nolu Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishanesi	Samsun
Erzurum	Samsun M Tipi Kapalı Hapishanesi
Narman Açık Hapishanesi	Bafra T Tipi Kapalı Hapishanesi
Eskişehir	Şanlıurfa
İzmir	Şanlıurfa 1 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
İzmir 2 Nolu F Tipi Kapalı Hapishanesi	Şanlıurfa 2 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
Buca Açık Hapishanesi	Hilvan T Tipi Kapalı Hapishanesi
Şakran 1 Nolu Tipi Kapalı Hapishanesi	Şırnak
Şakran 2 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi	Şırnak T Tipi Kapalı Hapishanesi
Şakran 3 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi	Sivas
Şakran 4 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi	Sivas E Tipi Kapalı Hapishanesi
Kahramanmaraş	Sivas Yarı Açık Hapishanesi
Türkoğlu 1 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi	Tekirdağ
Türkoğlu 2 Nolu L Tipi Kapalı Hapishanesi	Tekirdağ 1 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi
Elbistan E Tipi Kapalı Hapishanesi	Tekirdağ 2 Nolu F Tipi Kapalı Hapishanesi
Karabük	Tokat
Karabük T Tipi Kapalı Hapishanesi	Tokat T Tipi Kapalı Hapishanesi
Karaman	Trabzon
Karaman M Tipi Kapalı Hapishanesi	Beşikdüzü T Tipi Kapalı Hapishanesi
Ermenek M Tipi Kapalı Hapishanesi	Van
Kayseri	Van F Tipi Kapalı Hapishanesi
Bünyan 1 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi	Van T Tipi Kapalı Hapishanesi
Bünyan 2 Nolu T Tipi Kapalı Hapishanesi	Van Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishanesi
Bünyan Kadın Kapalı Hapishanesi	
Gültepe Kapalı Hapishanesi	
Kırıkkale	
Kırıkkale F Tipi Kapalı Hapishanesi	
Keskin T Tipi Kapalı Hapishanesi	

Türkiye hapishanelerinde yaşanan sorunların bu raporda ve eklerinde ele alınan sorunlar ile kayıt altına alınan örneklerin çok daha ötesinde olduğunu biliyoruz. Fakat Türkiye'deki mevcut durumu ortaya koyacak bilgi ve veriye ulaşmak neredeyse imkansızdır. Bu nedenle bu raporda yer alan ihlaller sadece İHD'nin ulaşabildiği ve muhtemelen gerçek durumun çok kısıtlı bir bölümü olduğunun farkındayız. Bu sınırlılığa rağmen hapishanelerin durumunu ortaya koyması bakımından derneğimize yapılan başvuruların mevcut durumu ortaya koymak ve genel bir değerlendirme yapmaya imkân verdiğini düşünmekteyiz. Dolayısıyla İHD'nin bu çalışmasının hem siyasetçilere hem de hapishaneler konusunda faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki faaliyetlerine katkı sunacağını düşünmekteyiz.

Raporda başlıca hak ihlalleri, **“yaşam hakkı”**, **“işkence ve kötü muamele iddiaları”**, **“sağlık hakkı”**, **“iletişim ve haberleşme hakkı”**, **“bilgiye erişim hakkı”**, **“disiplin soruşturmaları ve cezaların infazı”**, **“sevk talepleri ve sürgünler”**, **“adil yargılanma hakkı”** ve **“diğer baskılar”** bölümlerinde ele alınmıştır. Kadın mahpusların durumu, Covid-19 salgını, infaz kanunu değişikliği ve hasta mahpuslara da özel olarak yer verilmiştir. Ancak raporun ekinde sunduğumuz ve yaklaşık 400 sayfayı bulan eklere bakılacak olursa hapishanelerde yaşanan ihlaller ve sorunların çok daha derin ve sistematik olduğu, pek çok başka hak alanına ilişkin veriler içerdiği görülecektir. Hatta çok boyutlu ihlal iddialarını içeren başvurularının kimi durumlarda birden çok bölüm altında tekrar ettiğini göreceksiniz.

Bu raporumuzda örnekleri sunduğumuz, ancak ayrıntılı olarak yer veremediğimiz yabancı mahpuslar, LGBTİ+ mahpuslar, çocuklu kadın mahpuslar ve çocuklar gibi alanlar ayrıca özel olarak ele almayı gerektirmektedir.

Hapishaneler konusunda faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları genel olarak bu konunun muhatapları olan mahpuslar, mahpus yakınları veya resmi temsilciler ile irtibat halindedir. Buna karşın, demokratik toplumlarda kamuoyunun bir konudaki tutumu da siyasal iktidarların o alandaki faaliyetlerini ciddi bir biçimde etkileyebilmektedir. Özellikle, hapishaneler ve hapishanelerde yaşanan hak ihlallerinin farklı medya organlarında yeterince yer bulamayışı tutuklu ve hükümlülere yönelik kötü muamele ve işkencenin artan bir şekilde devam etmesine neden olmaktadır. Bu yüzden, kamuoyunun hapishaneler ve hapishanelerde yaşanan hak ihlallerine ilişkin tutum, algı ve beklentilerini ortaya çıkarmak, bu konuda bilgilendirilmelerini sağlamak, hapishanelerde yaşanan hak ihlallerinin etkin bir şekilde izlenmesi ve raporlaştırılması ile mümkün olacaktır. İHD'nin yürüttüğü hapishaneler faaliyetlerinin programlanmasında da yol gösterici olacaktır.

İHD, sürdürmekte olduğu hapishane çalışmaları ile hapishanelerde yaşanan hak ihlallerini daha görünür kılmaya ve kamuoyunun bilgisine sunmaya devam edecektir. Umuyoruz ki hapishanelerdeki mahpusların temel hak ve özgürlüklere erişiminde katkımız olacaktır.

HAPİSHANELERİN GENEL DURUMU

Türkiye’de hapishanelerin mevcut durumuna ilişkin verilere ulaşmak maalesef pek kolay olmamaktadır. Her ne kadar Adalet Bakanlığı ve Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü değişen aralıklarda bazı istatistiksel veriler yayınlıyor olsa da bunların güvenilirliğini test etmek mümkün değildir. Ayrıca, hapishanelerde kaç LGBT+ bireyin veya kaç siyasi mahpusun yer aldığına dair herhangi bir sayı verilmemektedir. Benzer şekilde, hapishanelerde ölen veya intihar eden mahpuslara dair herhangi bir bilgi de kamuoyuyla paylaşılmamaktadır. Hapishanelerin kapasitesi ile mevcut mahpus sayısı arasındaki oran mahpusların sayısı bakımından açılmaya başladıkça bu türden istatistiklere ulaşma imkânı da oldukça düşmektedir.

Yukarıda kısaca ifade edilen olumsuzluklara karşın 2021 yılında verilerin 2020 yılına oranla daha sık bir biçimde güncellendiğini ifade etmemiz gerekmektedir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre Türkiye’de 5 Mayıs 2022 tarihi itibarıyla 269 kapalı ceza infaz kurumu, 86 müstakil açık ceza infaz kurumu, 4 çocuk eğitimevi, 10 kadın kapalı, 7 kadın açık, 8 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 384 ceza infaz kurumu bulunmaktadır.¹ Bu kurumların toplam kapasitesi 275.843 kişidir. Ancak bu sayının artırılmış kapasite olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Normal koşullar altında bu hapishanelerde verilen sayının 2/3’ü kadar mahpusun kalması gerekmektedir. Ayrıca, 2020 yılı raporunda verdiğimiz verilerle karşılaştırıldığında 2021 yılı içerisinde 15 yeni cezaevi yapıldığı ve cezaevi kapasitesinin 30.896 kişi artırıldığı görülmektedir.² Bu da göstermektedir ki Türkiye’nin mevcut iktidar anlayışı genel itibarıyla insanları hapsedme üzerine bir gelecek tahayyülü öngörmektedir.

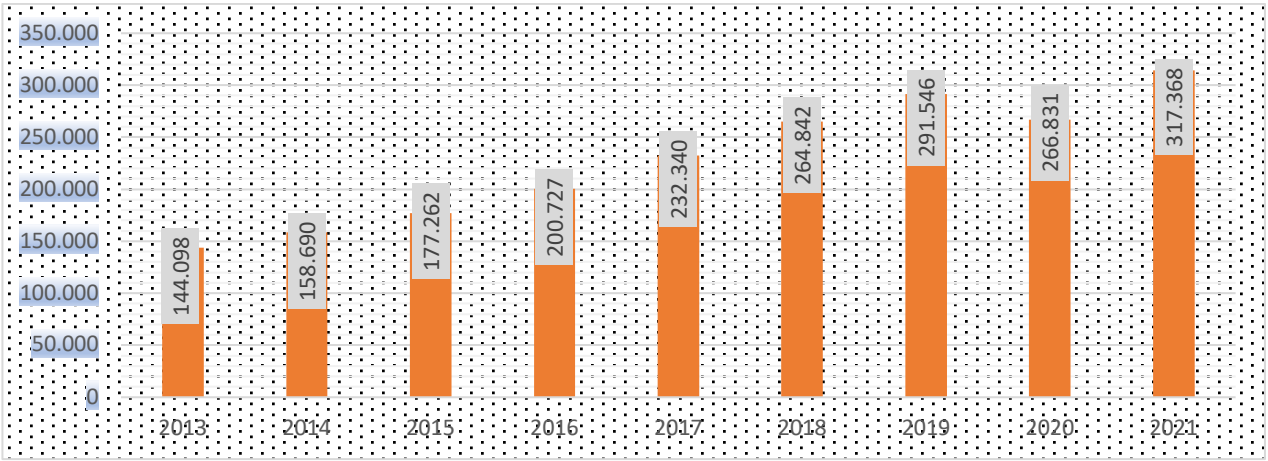
Aşağıda grafikler Türkiye hapishanelerinde kalan mahpus sayısını ve bu hapishanelerdeki doluluk oranını göstermektedir. Her iki grafikten de anlaşılacağı

¹ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-geneel-bilgi>

² <https://www.ihd.org.tr/ihd-2020-yili-turkiye-hapishanelerinde-hak-izleme-raporu/>

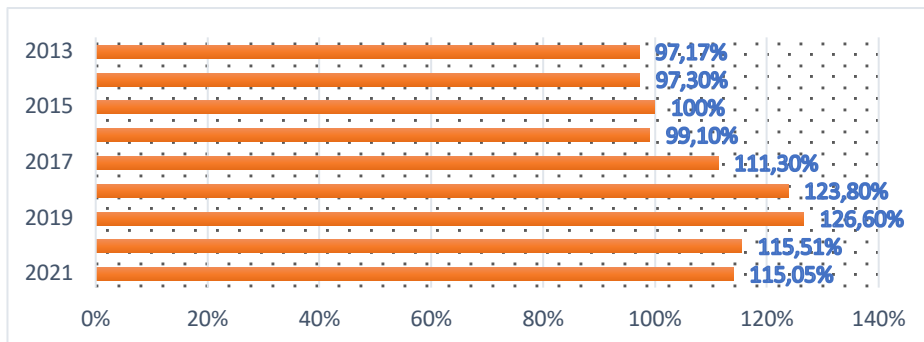
üzere, Türkiye'deki mahpus sayısı ve hapisanelerin doluluk oranı ciddi bir artış eğilimi göstermektedir. 2021 yılı dahil son 9 yıl için verileri içeren bu tabloya bakıldığında mahpus sayısında ciddi bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. 2020 yılındaki düşüş temel itibariyle küresel Covid-19 pandemisi bahane edilerek İnfaz Kanunu'nda yapılan değişiklik nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki mahpus sayısının ciddiyetini orta koymak için kamuoyunda "Rahşan Affı" olarak bilinen ve 19 Aralık Hayata Dönüş Operasyonu'nun hemen arkasından çıkarılan af öncesinde hapisanelerdeki toplam mahpus sayısı 70 bin civarında idi. Bugün hapisanelerde bunun 4,5 katına yaklaşık mahpus bulunmaktadır.

Grafik 1. Mahpus Sayısının Yıllara Göre Değişimi

Aşağıdaki gördüğünüz Grafik 2. hapisanelerin doluluk oranını göstermektedir. Çok sayıda yeni hapisane inşa edilmesine rağmen doluluk oranındaki bu artış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AİHM içtihatlarına göre "istisnai" olması gereken tutukluluk halinin siyasal iktidar tarafından hiçe sayıldığı bireylerin yargı eliyle özgürlüklerinden yoksun bırakıldığına açık bir göstergesidir.

Grafik 2. Hapisanelerin Doluluk Oranının Yıllara Göre Değişimi

Verilere bakıldığında hapisanelerin doluluk oranının ciddi bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu durumun mahpuslara keyfi sınırlamalar getirilmesi, işkence ve kötü muamele uygulamalarının artması gibi olumsuzluklar başta olmak üzere birçok insan hakkı ihlaline neden olduğu Avrupa Komisyonu 2020³ ve 2021⁴ yıllarına ait raporlarda da vurgulanmaktadır. Hapishanelerdeki mevcut durumun neden olduğu ihlaller İnsan Hakları Derneği'nin raporlarında da açıkça görülmektedir.^{5,6, 7}

“Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı resmi rakamlara göre 31 Aralık 2021 tarihinde hapishanelerde kalan toplam mahpus sayısı 297.726 kişiydi.”

Fakat bu raporun yayınladığı tarihlerde açıklanan son verilere göre 31 Mayıs 2022 itibarıyla hapishanelerde toplam 317.368 mahpus bulunuyor.⁸ Bu sayıya, Covid-19 tedbirleri kapsamında cezasının infazı durdurulan yaklaşık 50 bin mahpus da dahildir. Derneğimizin yayınladığı 2020 yılı Hapishane İzleme Raporu'na göre 28 Şubat 2021 tarihinde mahpus sayısı 276.438 kişiydi. Dolayısıyla bu veriler sadece 2020 ile 2021 yılları arasındaki süreçte mahpus sayısının yaklaşık 41 bin civarında arttığını göstermektedir. Kısacası, Türkiye hapishaneleri mahpus sayısı bakımından tarihinin en yoğun dönemini yaşamakta ve bu durum mahpusların yoğun bir biçimde hak ihlallerine maruz kalmasını beraberinde getirmektedir.

Aşağıdaki tablolar bu raporun yayımlandığı dönemde ceza infaz kurumlarında bulunan mahpusların statü, cinsiyet ve yaşlarına göre dağılımı göstermektedir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye hapishanelerinde halihazırda 18 yaşından küçük 2.257, 65 yaşından büyük 5216 mahpus bulunmaktadır.

³ https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf

⁴ https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2021_turkiye_raporu_tr.pdf

⁵ <https://www.ihd.org.tr/marmara-bolgesi-hapishaneleri-2021-yili-hak-ihlalleri-raporu/>

⁶ <https://www.ihd.org.tr/ic-anadolu-bolgesi-hapishaneleri-2021-yili-hak-ihlalleri-raporu-aciklandi/>

⁷ <https://www.ihd.org.tr/ege-bolgesi-hapishaneleri-2021-yili-hak-ihlalleri-raporu/>

⁸ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/22>

Tablo 2. Ceza İnfaz Kurumlarının Statülerine Göre Dağılımı

TARİH	KURUM STATÜSÜ		GENEL TOPLAM
	AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU	KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU	
31.05.2022	108.446	208.922	317.368

Tablo 3. Ceza ve İnfaz Durumuna Göre Ceza İnfaz Kurumları Mevcutları

YILLAR	HÜKÜMLÜ				TUTUKLU				GENEL TOPLAM
	ERKEK	KADIN	ÇOCUK	TOPLAM	ERKEK	KADIN	ÇOCUK	TOPLAM	
31.05.2022	266.331	10.522	737	277.590	36.280	1.978	1.520	39.778	317.368

Not: Yukarıdaki verilere 7242 Sayılı Kanun gereği Covid-19 iznine ayrılan hükümlüler dahildir.

Tablo 4. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlülerin Yaş gruplarına Göre Dağılımları

Yaş Gruplarına Göre Dağılım	Hükümlü			Tutuklu			GENEL TOPLAM		
	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM
12-18 Yaş Arası	711	26	737	1.468	52	1.406	2.179	78	2.257
18-40 Yaş Arası	170.347	6.299	176.646	27.483	1.460	28.943	197.830	7.759	205.589
40-65 Yaş Arası	91.289	4.031	95.320	8.476	510	8.986	99.765	4.541	104.306
65 Yaş ve Üzeri	4.695	192	4.887	321	8	329	5.016	200	5.216
GENEL TOPLAM	267.042	10.548	277.590	37.748	2.030	39.778	304.790	12.578	317.368

SAĞLIK HAKKI VE HASTA MAHPUSLAR

İHD'ye gelen başvurular ve mahpuslar ile yapılan görüşmelerden sağlık hakkı açısından hapisanelerde yaşanan temel sağlık sorunları çok boyutlu ve çeşitli olduğunu görebiliyoruz. En başta aşırı kalabalık koşullar sağlık hakkı bakımından önemli bir sorun teşkil ediyor. Üstelik 2021'de etkisini sürdüren Covid-19 pandemisi sürecinde kalabalık koşulların mevcudunun azaltılmadığı, pek çok örnekte hücre ve koşulların artırıldığına tanık oluyoruz.

Hastaneye sevklerde kullanılan tek kişilik ve insanlık onuruna yakışmayan nakil araçları da sağlık hakkı bakımından ciddi sıkıntıları beraberinde getiriyor. Bu nakiller sırasında mahpusların temel ihtiyaçlarının dahi karşılanmamasına ek olarak, bu tek kişilik nakil araçlarını kullanmalarında ciddi sakıncalar bulunan hasta mahpuslar dahi bu araçlarla nakledilmeye devam ediliyor. Özellikle epilepsi ve astım başta olmak üzere akciğer hastalıklarını kötü etkileyen tek hücreli ring araçlarıyla sevk zorlama önemli hak ihlallerinden biri olarak öne çıkıyor. Sevklerde arama baskısını da buraya kaydetmeyi gerekli görüyoruz. Benzer biçimde atak geçirme riski bulunan ve/veya kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan mahpusların tek kişilik yerlerde tutulduklarını buraya kaydedelim.

Hasta mahpuslar ihtiyaçları olduğunda ve rahatsızlandıklarında ne yazık ki zamanında revire çıkarılmıyorlar. Revirlerden polikliniklere ve polikliniklerden 3. basamak sağlık hizmetlerine sevk işlemlerinde ise aylarca sırada bekletiliyorlar. Üstelik hapisanelerde yoğunluğu kaldıracak nitelik ve kapasitede sağlık hizmeti koşulları oluşturulmuş değil. Bu koşullar hapisanelerin normal kapasiteleri için bile yeterli değilken hapisane mevcutlarının kapasitenin çok üstünde olduğu mevcut durumda çok daha ihlallerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Gerek hapisane revirlerinde gerek hastanelerde, hasta mahpuslar gerçekten tedavi edilmek yerine ağrı kesici gibi geçici ve hastalık belirtilerini önleyici ya da ortadan kaldırmaya yönelik ilaçlarla baştan savılması da mahpuslar tarafından dile getirilen başka bir husustur. Ayrıca hapisane revirlerinde her zaman doktor bulunmuyor olması da

önemli şikâyet konularından bir tanesi oluşturmaktadır. Bazı hapishane doktorlarının kelepçeli muayene dayatması ve asgari özeni dahi göstermemesi de kayıtlarımızda bulunuyor.

Koğuş ve hücrelerin yeterince ısıtılmaması ve yeterince havalandırılmaması, mahpusların gün ışığından yeterince faydalanamaması, iaşe bedellerinin yetersiz olması, temiz suya ve sıcak suya erişim imkanlarının kısıtlanması, diyet yemeklerinin tedarik edilmemesi diğer sorun alanlarını oluşturuyor.

Ne yazık ki ağır hasta mahpuslar, hastalıklarının son dönemlerine gelmelerine rağmen tahliye edilmiyorlar. Adli Tıp Kurumu'nun tahliye kararlarını siyasi tutum izleyerek vermesi, hastane raporlarının Adli Tıp Kurumu tarafından kabul edilmemesi ve verilen raporların ya da alınan kararların "güvenlik" gerekçesi ile uygulanmaması da ağır hasta ve hasta mahpusların durumlarının ciddiyetini artırmaktadır.

Ağır hasta mahpusların salgın hastalık durumunda ciddi risk grubunda bulunması nedeniyle serbest bırakılarak infazlarının ertelenmesini, tutuklu olanların derhal serbest bırakılmasını bir kez daha talep etmekteyiz.

Türkiye gündemini uzun zamandır meşgul eden ve bir türlü çözülemeyen hasta mahpusların tahliye edilmemesi sorunu, kendini daha görünür kılmıştır. Derneğimizin Merkezi Hapishane Komisyonu'nun çalışmaları sonucu hazırlanan "**Ağır Hasta ve Hasta Mahpus Listesi**" güncellenmiş ve 29 Nisan 2022 tarihinde kamuoyuyla paylaşılmıştı.⁹

Bu raporda da yer alan bilgilere göre derneğimize ulaşan ve tespit edebildiğimiz kadarı ile Türkiye hapishanelerinde halen **651'i ağır hasta** olmak üzere toplam **1517 hasta mahpus** bulunmaktadır. Bu sayı sadece derneğimizin eldeki imkânlar dahilinde ulaşabildiği sayılardır. Dolayısıyla gerçek sayının çok daha yüksek olduğunu özellikle belirtmek isteriz. Özellikle ağır hasta mahpus sayısındaki artışın kritik düzeylere eriştiği ve devletin tabutta tahliye etme politikasının güçlendiğini endişeyle görmekteyiz. Başta ağır mahpuslar olmak üzere tüm hasta mahpusların iyileşinceye kadar infazlarının

⁹ <https://www.ihd.org.tr/yasam-hakki-korunsun-hasta-mahpuslar-serbest-birakilsin/>

ertelenerek serbest bırakılmaları gerektiğini savunmaktayız ve bu konunun ısrarlı takipçisi olacağımızı da vurgulamak isteriz.

Derneğimizin hapisanelerde yaşanan sağlık hakkı ihlalleri açısından yaptığı tespitler genel itibariyle aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- ◇ *Mahpus sayısındaki artış nedeniyle koşulların aşırı düzeyde kalabalık olması*
- ◇ *Hasta mahpusları revire geç çıkarılması, revirlerden polikliniklere ve polikliniklerden 3. basamak sağlık hizmetlerine sevk işlemlerinde uzun sürelerle sıra beklenmesi*
- ◇ *Yoğunluğu kaldıracak nitelik ve kapasitede sağlık hizmeti koşullarının olmaması*
- ◇ *Revirlerde her zaman doktor bulunmaması*
- ◇ *Bazı hapisanelerde güvenlik görevlilerinin kelepçeleri açmadığı ve hekimlerin de açılmasını talep etmemesi*
- ◇ *Hastane sevklerinin geç yapılması ya da hiç yapılmaması*
- ◇ *Sevlerde arama baskısı ve (özellikle astım hastalarını kötü etkileyen) tek hücreli ring araçlarıyla sevk zorlaması*
- ◇ *Ağır hasta mahpusların, hastalıklarının son dönemlerine gelmelerine rağmen tahliye edilmemesi*
- ◇ *Gerek hapisane revirlerinde gerek hastanelerde, hasta mahpusların gerçekten tedavi edilmeyip (ağrı kesici gibi) geçici ilaçlarla baştan savılması*
- ◇ *Adli Tıp Kurumu'nun tahliye kararlarını siyasi tutum izleyerek vermemesi, hastane raporlarının Adli Tıp Kurumu tarafından kabul edilmemesi*
- ◇ *Atak geçirme riski bulunan ve/veya kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan mahpusların tek kişilik yerlerde tutulması*
- ◇ *Yetersiz iye bedelleri*
- ◇ *Isıtılmayan ve havalandırılmayan koşullar*
- ◇ *Mahpusların gün ışığından yeterince faydalandırılmaması*
- ◇ *Diyet yemeklerinin verilmemesi*
- ◇ *Temiz suya erişim sorunları*

Ağır hasta mahpusların salgın hastalık durumunda ciddi risk grubunda bulunması nedeniyle serbest bırakılarak infazlarının ertelenmesini, tutuklu olanların derhal serbest bırakılmasını ısrarla talep ettik^{10, 11} ve bir kez daha talep etmekteyiz.

Cumhurbaşkanlığı tarafından 29 Mart 2020 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan "Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında

¹⁰ <https://www.ihd.org.tr/dunya-hasta-haklari-gunu-hasta-haklari-mahpuslar-icin-de-gecerlidir/>

¹¹ <https://www.ihd.org.tr/hasta-mahpuslar-ve-covid-19-salgini/>

Yönetmelik¹² mevcut infaz kanununun mahpus haklarına aykırı yanlarını olduğu gibi taşımış ve uygulamada yeni sorunların oluşmasına sebep olacaktır. Derneğimiz bu konudaki eleştirilerini Cezasızlıkla Mücadele Güçbirliği Ağı bünyesindeki kurumlarla beraber dile getirmiş¹³, önerilerini kamuoyuyla paylaşmış¹⁴ ve gerekli yasal girişimlerde bulunmuştur.¹⁵

Uluslararası mevzuat devletlerce özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin yaşam hakkı konusunda devletlere pozitif yükümlülükler yüklemiştir. Devletler, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin sağlığa erişim hakkı konusunda özgür bireylerle eşit şartlarda bulunmasını sağlamakla yükümlüdürler. 5275 sayılı infaz kanunu ve ilgili yönetmelik BM Mandela Kuralları'na ciddi oranda uyumsuzluk göstermektedir. Bu konudaki eleştiri ve önerilerimizi ifade etmeye devam edeceğiz.

Siyasi iktidarın uzun zamandır gündeminde bulunan infaz kanunu değişikliği, Covid-19 salgını da göz önüne alınarak infazda koşullu salıverme sürelerinin eşitliği ilkesine uygun yapılmalı. Hasta mahpuslar başta olmak üzere dezavantajlı grupların kısa sürede tahliyesini sağlayacak düzeyde düzenlemeler içermelidir.

Yukarıda ifade edilenler dışında;

- 1. Halen hapishanelerde bulunan ağır hasta mahpusların tümü tam teşekküllü herhangi bir hastane raporuna istinaden derhâl salıverilmeli, tedavileri ailelerinin yanında sürdürülmeli ve sağlık sigortası devlet tarafından karşılanmalıdır;*
- 2. Adli Tıp Kurumu sağlık sebebiyle infazın ertelenmesi raporlarında son ve tek merci olmaktan çıkarılmalıdır. Adli Tıp Kurumu siyasal otoritenin baskısına göre değil tıp bilimi ve etiği doğrultusunda kararlar vermelidir.*
- 3. Sağlık sebebiyle infazın ertelenmesi kararlarında cumhuriyet savcılarının takdir yetkisi kaldırılmalı, hastanelerin verdiği raporlar esas alınarak cezaların infazları ertelenmelidir;*

¹² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.2324.pdf>

¹³ <https://www.ihd.org.tr/ceza-ve-guvenlik-tedbirlerinin-infazi-hakkinda-kanun-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapan-kanun-hakkinda-ortak-aciklama/>

¹⁴ <https://www.ihd.org.tr/infaz-kanunu-degisikligi-hakkinda-ihdnin-gorus-ve-onerileri/>

¹⁵ <https://www.ihd.org.tr/ceza-ve-guvenlik-tedbirlerinin-infazi-hakkinda-kanun-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapan-kanun-hakkinda-ortak-aciklama/>

4. *Hasta mahpusların infaz ertelenmesi önündeki "toplum güvenliği bakımından tehlike" kriteri kanundan çıkarılmalıdır;*
5. *Hasta mahpusların infaz ertelenmesinin önündeki engel teşkil eden infaz kanununun 25. maddesindeki "infaza ara verilemeyeceği"ne dair düzenleme ile 107. maddenin 16 fıkrasındaki düzenleme kaldırılmalıdır;*
6. *AİHM'in Kaytan-Türkiye kararı uyarınca mahpusların müddetnamelerinde yaşları ve sağlık durumları dikkate alınarak tahliye olabilecekleri uygun bir tarih yer almalıdır;*
7. *AİHM'in Gülay Çetin- Türkiye kararında belirttiği hususlara uyulmalı, hasta mahpusların tahliye edilmemesinin AİHS'in 3. maddesinin ihlali olduğu hatırdâ tutulmalıdır;*
8. *Cumhurbaşkanınının sağlık sebebi ile mahpusları af yetkisini düzenleyen genelgesi değiştirilmeli, Adli Tıp Kurumu tek belirleyici olmaktan çıkarılmalı, Cumhurbaşkanı ağır hasta mahpuslar ile ilgili yetkisini ayırım gözetmeksizin kullanmalıdır.*

HAPİSHANELERDE TEMEL HAKLARA ERİŞİM VE YAŞANAN HAK İHLALLERİ

I. Yaşam Hakkı

Kutsal ve temel hak olan yaşam hakkı, insan yaşamının korunması hem bedeninin hem de insan psikolojisinin korunması şeklinde gerçekleşmek zorundadır. Bu nedenle yaşam hakkı mutlak olarak koruma altındadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na yer alan m.17/1, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 6. maddesi yaşamın korunmasını hükme bağlar. Kişinin varlığını bedensel ve psikolojik olarak sağlıklı bir bütünlük içinde devam ettirmesine dair tüm haklar cezaevlerinde kalan her birey içinde mutlak olarak geçerlidir. Ancak kapatılmanın ceza verici olmasının dışında da mahpuslar pek çok hak ihlaline uğrayarak biyolojik ve psikolojik olarak tahribata uğramakta ve yaşam hakları korunmamaktadır.

Hasta mahpusların yaşamış oldukları sorunlar gittikçe artmakta ve ne yazık ki sağlıklı bir çözüm üretilememektedir. Daha önceden de ifade edildiği gibi, özellikle ağır hasta mahpus sayısındaki artışa rağmen Adalet Bakanlığı tarafından hasta mahpuslara dair herhangi bir veri paylaşılmamaktadır. Hasta mahpusların sağlığa erişimlerinin önünde pek çok engel bulunmaktadır. Bunlar; aşırı kalabalık koşullar, revire geç çıkarılmalar, hastane sevklerinin geç yapılması ya da hiç yapılmaması, hastanelerde ve revirde kelepçeli muayene uygulaması, havalandırma hakkından yararlanılamama, havalandırma kapılarının geç açılması ve erken kapatılması, hijyenik olmayan odalar, insanın hem sağlığını hem de psikolojisinin olumsuz yönde etkileyen tek kişilik bölmeli nakil araçlarıyla sevkler, ısıtılmayan ve nemli odalar, yetersiz beslenme, diyet yemeklerine erişememe, temiz su ve sıcak suya erişimde yaşanan sorunlar, hapisanelerde yeterli doktor ve sağlık personeli bulundurulmaması, tek başına yaşamını devam ettiremeyecek mahpusların tek kişilik yerlerde tutulması ve buna benzer çok fazla sorunla baş başa kalan mahpusların her gün durumları daha da ağırlaşmakta ve hastalıkları kronik ve çoklu hale gelmektedir. Hasta mahpusların

büyük bir kısmı karantina koşullarında kalmak istemediklerinden dolayı hastanelere gidemiyorlar. Yaşamlarını tek başlarına devam ettiremeyecek durumda olmalarının yanı sıra bu karantina koşullarının kimi yerlerde idare tarafından hücre büyüklüğündeki odaların karantina odasına çevrildiğini, bu odaların hijyenik olmadığını, nefes alınamayacak kadar da dar ve basık olduğunu aktarılmaktadır. Hasta mahpusların hastaneden döndükten sonra 14 gün boyunca tutuldukları karantina koşullarının büyük bir tehlike yarattığı ortadadır. Bunların neticesinde de hapishanelerde ölümler yaşanmaktadır.

Türkiye hapishanelerinde 2021 yılı içerisinde 52 mahpus yaşamını yitirmiştir. Ancak, hapishanelerdeki tüm hak ihlallerinde olduğu gibi yoğun bilgi/veri eksikliği nedeniyle gerçeğin bunun çok üzerinde olduğunu belirtmek zorundayız.

2021 yılı içerisinde 13 mahpusun intihar ettiği iddia edilmiştir. Devletlerin, bazı özel koşullar altında, kişinin kendi eylemlerinden kaynaklanabilecek risklere karşı yaşamı korumak amacıyla gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü de bulunmaktadır. Dolayısıyla hapishanelerde intihar vakaları da temel itibarıyla yaşam hakları ihlallerinden biri olarak ele alınmalıdır. Son yıllarda hapishanelerde yaşanan intihar vakalarının artması da hapishanelerde yaşanan hak ihlalleri ile çok yakından ilişkilidir. 15 mahpus Covis-19 virüsü nedeniyle hayatını kaybetmiştir. 18 mahpus ağır hastalıkları nedeniyle yaşamını yitirmiştir ve mahpuslardan 5'i kalp krizi nedeniyle hayatını kaybetmiştir. 5 mahpus şüpheli nedenlerle hayatını kaybederken 1 mahpusun ölüm nedeni açıklanmamıştır.

İntihar vakalarının oldukça fazla olması ve özellikle adli mahpuslar arasında yaygın olması bu mahpusların yaşamış oldukları hak ihlallerinin yoğunluğunu ve koşullarının da insan onuruna aykırılığını ortaya çıkarmaktadır. Bu intihar vakalarında önleyici tedbirleri almak, intihara sürükleyen koşulları düzeltmek, şiddet vakalarına karışanlar hakkında soruşturma yürütmek ve sebepleri ortadan kaldırmak gerekmektedir. İntihara sürüklemek suçtur ve TCK madde 84/1 intihara yönlendirme suçunu düzenlemiştir. Ayrıca 3. kişiler bir insanın beden bütünlüğüne zarar vermek suretiyle o kişinin yararını bozacak bir eylemde bulunamaz ve bu suçtur (TCK Madde 81, 82,84 ve 87)

Tüm bu ölüm vakaları önlenebilir ölümlerdir. Gittikçe artan ve süreklileşen hapishanelerde ölüm vakaları için yeterli tedbir alınmalı, sağlığa erişim hakkı sağlanmalı, kişilerin bedensel psikolojik bütünlüklerinin korunması için insan onuruna

yakışır tüm koşullar eksiksiz sağlanmalıdır. İnsan Hakları Derneği olarak gerek iç hukukta gerek uluslararası sözleşmelerle garanti altına alınmış olan yaşam hakkının ayrımsız olarak korunmasını ve bu konuda gerekli olan tüm tedbirleri almasını talep ediyoruz. Ayrıca Ceza İnfaz Kurumları sivil toplum kurumlarının denetimine açılmalıdır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun, Kamu Denetçiliği Kurumunun ve Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun denetim mekanizmalarını daha etkin çalıştırmalarını, siyasi partilerin konuya dair daha çok inisiyatif almalarını da talep ediyoruz.

2021 Yılında Hapishane Ölenler [Toplam 52 Mahpus]

1.	Ercan Dağhan: Sincan Kapalı Hapishanesi. 05.11.2020'de kanser hastalığı nedeniyle tahliye edildi, 4 Ocak 2021'de tedavi gördüğü hastanede yaşamını yitirdi.
2.	Hadi Yalçın: Edirne F Tipi Kapalı Hapishanesi. Kanser tedavisi gören ağır hasta mahpus, 08.01.2021'de yaşamını yitirdi.
3.	Shayan Kheyrian: Denizli D Tipi Kapalı Hapishanesi. 13.01.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
4.	Metin Yücel: Düzce T Tipi Kapalı Hapishanesi. 18.01.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
5.	E.B.: Sakarya/Ferizli L Tipi Kapalı Cezaevi. 28.01.2021'de kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti.
6.	Kahraman Sezer: İskenderun T Tipi Kapalı Hapishanesi. 30.01.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
7.	Abdurrahman Atay: İskenderun T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu. 30.01.2021'de mide kanaması nedeniyle kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti.
8.	Murat Şenpınar: Ordu E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu. 31.01.2021'de kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti.
9.	Ersoy Karamustafa: Manisa T Tipi Kapalı Hapishanesi. 13.02.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
10.	M.E.: Osmaniye Kapalı Cezaevi, 17.02.2021'de intihar iddiası sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
11.	Kadir Aktar: Maltepe Kapalı Hapishanesi, 17 Yaşında çocuk, Tahliye edildikten 2 gün sonra gözaltına alınıp tutuklanmış olup, cezaevinde ölü bulunmuştur. 17.02.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edilen mahpusun ölüm nedeni şüphelidir.
12.	Ramazan Akbaşlı: Van F Tipi Kapalı Hapishanesi, 23 Şubat'ta intihar ettiği iddia edildi. Yoğun bakıma kaldırılmış ve 24 Şubat 2021'de beyin ölümü gerçekleşmiştir.
13.	Ö.D. : Kayseri/Bünyan 1 Nolu T Tipi, 24.02.2021'de intihar iddiası ettiği iddia edildi.
14.	Önder Ateş: Samsun E Tipi Kapalı Hapishanesi, 04.03.2021'de Covid-19 nedeniyle kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirdi. Ölümünden 1 saat önce tahliye kararı verilmiştir.
15.	Osman Safa: Sakarya/Ferizli L Tipi Kapalı Hapishanesi, 05.03.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
16.	Hayrettin Yılmaz: Afyonkarahisar 1 Nolu Tipi Kapalı Hapishanesi, şartlı tahliyeden yararlanması gerekirken tahliye edilmeyen mahpus 14.03.2021'de ağır hastalıkları nedeniyle yaşamını yitirdi.
17.	Macit Demir: Hakkari Kapalı Hapishanesi, 17.03.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
18.	Oğuzhan Gürbüz: Samsun Kapalı Hapishanesi, 29.03.2021'de hücreinde ölü bulundu, %93 engelli olmasına rağmen hapishanede tutulmuştur.

19.	Mehmet Şükrü Eken: Bafra T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 20.04.2021'de Covid nedeniyle yattığı hastanede yaşamını yitirdi.
20.	Mehmet G.: Denizli T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
21.	İsa Gültekin: Tarsus 3 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 22.04.2021'de kanser hastalığı nedeniyle yaşamını yitirdi.
22.	İsmi Bilinmiyor: Çorum L Tipi Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 24.04.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
23.	Abdulvahit Tuncay: Tekirdağ 1 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 01.05.2021'de 4. evre kanser hastalığı ve siroz nedeniyle yaşamını yitirdi.
24.	Engin Öksüzöğlü: Alanya L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 02.05.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
25.	Ali Orhan: Afyon Bolvadin Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 05.05.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
26.	Halil Şimşek: Çanakkale Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 05.05.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
27.	Suat Berkay: Eskişehir T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 07.05.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
28.	Erdal Kılınc: Silivri 5 Nolu L Lipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 12.05.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
29.	Zafer Aşık: Sakarya/Ferizli L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 15.05.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
30.	Şerif Vatanserver: Kocaeli 2 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 16.05.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
31.	Hüseyin Kılınc: Adana Kürçüler F Tipi Ceza İnfaz Kurumu, 12.06.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
32.	Recep Alpak: Trabzon E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 18.06.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
33.	Adem Taşdemir: Patnos L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 05.07.2021'de şüpheli şekilde yaşamını yitirdi.
34.	Şaban Dilbilen: Hakkari Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 06.07.2021'de intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.
35.	Mustafa Güven: Erciş A Tipi Ceza İnfaz Kurumu, 19.07.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
36.	Mehmet Özen: Burdur E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 25.07.2021'de beyin kanaması geçirdi cezaevinde, tahliye edildikten beş gün sonra hayatını kaybetti.
37.	Cenk Sarı: Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 05.08.2021'de Kalp Krizi Nedeniyle Yaşamını Yitirdi.
38.	Mustafa Karslı: İstanbul Kartal Ceza ve İnfaz Kurumu, 12.08.2021'de Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdi.
39.	Mustafa Okşen: Konya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 18.08.2021'de kalp krizi nedeniyle yaşamını yitirdi.
40.	Mehmet Ali Çelebi: Sincan Ceza İnfaz Kurumu, 4 Eylül 2021'de tahliye edildikten 10 gün sonra yoğun bakımda tutulduğu hapisanede yaşamını yitirdi. 4. Evre kanser hastasıydı.
41.	Merve Cemiloğlu: Cezaevi Bilinmiyor, 19.09.2021'de geçirdiği komplikasyonlar nedeniyle yaşamını yitirdi.
42.	Kenan Özcan: Afyon/Bolvadin Ceza İnfaz Kurumu; 20.08.2021'de vefat etmiş. Vefatından 4 gün önce hastaneye kaldırılmış ancak nedeni açıklanmamış.
43.	M.B.: Kayseri/Gültepe Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 28.09.2021'de Covid-19 intihar sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi.

44.	Bangin Muhammed: İskenderun T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 12.11.2021'de Ağır hastalıkları ve tedavisinin gecikmesi nedeniyle yaşamını kaybetti.
45.	Garibe Gezer: Kandıra F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 09.12.2021'de şüpheli şekilde hayatını kaybetti.
46.	Abdülrezzak Şuyur: Şakran Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 14.12.2021'de ağır hastalıkları nedeniyle yaşamını yitirdi.
47.	Halil Güneş: Diyarbakır 2 Nolu Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 15.12.2021'de ağır hastalıkları nedeniyle yaşamını yitirdi.
48.	İlyas Demir: Bolu T Tipi Ceza ve İnfaz Kurumu, 17.12.2021'de şüpheli şekilde yaşamını yitirdi.
49.	Mustafa Gaffar: Antalya E Tipi Kapalı Cezaevi, 18.12.2021'de hücrelerinde asılı bir şekilde bulundu.
50.	Vedat Erkmen: Tekirdağ 2 Nolu F Tipi Ceza ve İnfaz Kurumu, 19.12.2021'de şüpheli şekilde yaşamını yitirdi.
51.	Uğur Demirbay: Silivri Açık Ceza İnfaz Kurumu, 28.12. 2021'de kalp krizi nedeniyle yaşamını yitirdi.
52.	Süleyman Karataş: Hatay T Tipi Kapalı Cezaevi, 30.12. 2021'de şüpheli bir şekilde yaşamını yitirdi.

II. İşkence ve Kötü Muamele İddiaları

Uluslararası mevzuat devletlere, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin hakları konusunda yükümlülükler getirmektedir. Mahpusların insan haklarına saygılı muamele görmesi gerekliliği Türkiye'nin mevzuatında da yer almaktadır.

“Birleşmiş Milletler (BM) Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi”nin 10. maddesinde açık bir şekilde “Özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişiler insani muamele ve insanın doğuştan kazandığı insan onuruna saygılı davranış görme hakkına sahiptir” denilmektedir. Yine “BM Mahpusların İslahı İçin Temel Prensipler”in 1. maddesinde; “Bütün mahpuslara doğuştan sahip oldukları insanlık onurunun ve değerinin gerektirdiği saygıyla muamele yapılır” denilmektedir.

AİHS'in 3. maddesi uyarınca devlet, mahpusların “insan onuruyla bağdaşan koşullarda alıkonmasını, tedbirin infazına yönelik yol ve yöntemin kişiyi, alıkonmanın doğasında kaçınılmaz olarak bulunan sıkıntı düzeyini aşacak yoğunlukta ıstırap ve zorluğa maruz bırakmamasını, infazın pratik gerekliliklerini dikkate alarak, diğer şeylerin yanı sıra kişiye gerekli tıbbi yardımı sağlamak suretiyle, sağlık ve refahının yeterince sağlandığını güvence altına almakla” yükümlüdür.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin “Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları”nın 72/1. maddesi ise “tüm mahpuslara insanca davranılması” ve hapisanelerin “insan

onuruna saygı gösterme zorunluluğunu kabul eden etik koşullar çerçevesinde” yönetilmesini öngörür.

Anayasa'nın başlangıç bölümünde “her vatandaşın onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirmeye doğuştan hak sahibi olduğu”, 17. maddesinde “kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan muameleye tabi tutulamayacağı” yazılıdır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 2. maddesi “Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz” hükmünü içermektedir.

“Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük” de “Arama ve sayımlar sırasında insan onuruna saygı esastır (46. madde 9. fıkra)” hükmünü içerir.

Uluslararası ve ulusal mevzuata karşın 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişimini izleyen dönemde, insan hakları ve demokratik kazanımların tamamen yok edilmesinin amaçlandığını görüyoruz. 19 Temmuz 2018 tarihinde OHAL'in kaldırılmasının ardından, iktidarın tüm iddialarına karşın demokratikleşme açısından hiçbir adım atılmadığı gibi OHAL'in kalıcı hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu durum en ağır etkisini hapishanelerde göstermiştir.

Hapishanelerde OHAL döneminde yoğunlaşan hak ihlallerinde herhangi bir azalma görülmediğini söylemek yerinde olur. Bu çerçevede mahpusların (sağlık hizmetlerine erişimden yeterli ve dengeli beslenmeye kadar) sağlık, diğer mahpuslarla ve yakınlarıyla iletişim, haberleşme, kitap okuma/yazma hakları sistematik bir biçimde yok sayılmaktadır. Mahpuslar şiddet, hakaret ve kötü muameleye ve hak ihlallerine maruz kalmakta, hasta olanların tedavileri aksatılmakta, iletişim ve bilgi edinme hakları engellenmektedir.

Hapishanelerde sürekli ve yoğun bir biçimde yaşanan hak ihlalleri, mahpusların yaşamına ilişkin hemen her şeyin (haberleşme yasakları, hastane sevkleri, sohbet/spor haklarının kısıtlanması, temiz içme suyu ve sağlıklı/yeterli yemek verilmemesi gibi) işkence ve baskı aracı olarak kullanılması nedeniyle “işkenceye maruz kalan

mahpusların” net bir sayısını vermenin olanağı bulunmuyor. Ancak, Türkiye’deki tutuklu ve hükümlü sayısı kadar “işkence gören” mahpus bulunduğu söylenebilir...

Çıplak Arama

İHD ve TİHV olarak 10 Aralık 2021 tarihinde İnsan Hakları Günü nedeniyle yapılan açıklamada 2021 yılında da işkencenin ciddi bir sorun olarak devam ettiği, işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yeni bir boyut ve yoğunluk kazandığını vurgulamıştı¹⁶.

Anayasa’nın ve Türkiye’nin de bir parçası olduğu evrensel hukukun mutlak olarak yasaklamasına ve insanlığa karşı bir suç olma vasfına rağmen işkence olgusu 2021 yılında da Türkiye’nin en başat insan hakları sorunu olmaya devam etmektedir. Yasa, kural ve norm denetiminden kaçınma, keyfilik, bilinçli ihmal gibi sebeplerle usul güvencelerinin ihlal edilmesi, gözaltı sürelerinin uzunluğu, izleme ve önleme mekanizmalarının işlevsiz kılınması ya da bağımsız izleme ve önlemenin hiç olmaması vb. nedenlerle resmi gözaltı merkezlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında ciddi bir artış görülmektedir. Buna karşın devlet yetkilileri, rutin uygulama haline dönüştürülen işkence ve diğer kötü muamele eylemlerini inkâr etmekte ya da güvenlik stratejilerine, terör tehlikesi, salgın gibi kavramlara başvurarak işkence eylemlerini savunmaktadırlar.

İşkencenin giderek farklılaşan ve artan yeni uygulamalarına karşın doğasında bir değişiklik yaşanmamakta insan onurunu, kişi bütünlüğünü hedef alan, acı verici, aşağılayıcı, onur kırıcı fiiller olarak icra edilmeye devam edilmektedir. Yasal düzenlemelerde ancak çok özel koşullarda uygulanabileceği belirtilen çıplak arama gibi istisnai uygulamalar dahi son yıllarda mevzuat hükümleri gerekçe gösterilerek yaygınlaştırılmaktadır. Çıplak arama ve zorla soyuma fiilleri kişinin mahremiyetini ihlal eden, moral değerlerini, sosyal kimliğini hedef alan, ruhsal bütünlüğüne zarar veren ve cinsel şiddet boyutlarına ulaşan işkence fiilleri olarak icra edilmektedir. Oysa “Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları”nda da (Nelson Mandela Kuralları) yer verildiği gibi “aramalar(ın), insanlık onuruna ve

¹⁶ <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-bildirgesinin-kabul-edilisinin-73-yilinda-ekonomik-krize-karsi-ekonomik-ve-sosyal-haklarimizi-savunuyoruz/>

aranılanların mahremiyetine saygılı olacak şekilde ve aynı zamanda ölçülülük, yasallık ve gereklilik ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi” gerektiği açıkça ifade edilmektedir.¹⁷

En son 2016 yılında gözden geçirilen “Mahkumlarda Beden Aramalarıyla ilgili Açıklaması”nda¹⁸ Dünya Tabipleri Birliği (DTB) de “zorla aramanın etik açısından kabul edilemezliği”ni açıkça vurgulamıştır. Tüm hükümetlere ve kamu güvenliğinden sorumlu mercilere aşırı rahatsızlık yaratıcı aramaların kişi mahremiyetine ve onuruna yönelik ciddi ihlal anlamı taşıdığını, ayrıca fiziksel ve psikolojik hasar riskini de barındırdığını kabul etmeleri çağrısında bulunarak mahpusların rutin aranmasında ultrason ve diğer taramalar dahil alternatif yöntemler kullanılması, beden boşluğu aramalarına yalnızca son çare olarak başvurulması ve hekimlerin bu amaçla görevlendirilmesinin hasta ile hekim arasındaki güven ilişkisini sarsacağı önerisini vurgulamıştır.

Türkiye’de “çıplak arama” uygulamasının hukuki dayanakları için “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik”e başvurulabilir. Her ne kadar iktidar tarafından inkâr edilse de yönetmelikteki 34’ncü madde, cezaevlerinde hangi koşullarda “çıplak arama” yapılabileceğini düzenliyor.

Arama, Güvenlik Tatbikatı ve Sayım

Özellikle çıplak arama uygulamasının son dönemde işkence suçu kapsamında eril bir şiddet biçimi olarak ve başta kadınlara yönelen özelliği dikkate alındığında, özellikle işkence görenlerin maruz kaldıkları olaylarla mücadele edilmesi, yaşamak zorunda kaldıkları olumsuzlukların kabul edilemezliğinin önemle vurgulanması, toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikleri şiddetlendiren bu tür uygulamaları da gözeterek kadınların, erkek egemen toplumda hakları gözetilmesi gereken bir grup olarak değerlendirilmesi de önem kazanmaktadır.

Devlet yetkililerinin her türlü yalanlamasına karşın TİHV’e başvuran kişilerin aktardığı bilgilerden “çıplak arama ve iç beden muayenesinin” son on yılda hem gözaltı hem de hapisanelerde bir işkence yöntemi olarak yeniden yaygınlaştığı görülmektedir. TİHV’e

¹⁷ <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara-muameleye-dair-birlesmis-milletler-asgari-standart-kurallari/>

¹⁸ <https://www.wma.net/policies-post/wma-resolution-on-the-responsibility-of-physicians-in-the-documentation-and-denunciation-of-acts-of-torture-or-cruel-or-inhuman-or-degrading-treatment>

yapılan başvuruların, ülke çapında işkence ve diğer kötü muamele fiillerine maruz kalanların çok az bir bölümünü kapsadığı ve cinsel şiddet anlamına gelen fiillerin daha zor aktarıldığı/paylaşıldığı dikkate alındığında durumun vahameti daha da açık olarak anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, çıplak arama ve zorla soyma fiilleri kişinin mahremiyetini ihlal eden, moral değerlerini, sosyal kimliğini hedef alan, ruhsal bütünlüğüne zarar veren ve cinsel şiddet boyutlarına ulaşan işkence ve diğer kötü muamele niteliğindedir. Elbette kolluk güçleri ve hapisane görevlileri gerekli ve zorunlu hallerde arama yapabilirler; ancak bu uygulamalar, insanlık onuruna ve üstü aranan kişilerin mahremiyetine saygılı olacak şekilde ve aynı zamanda ölçülülük, yasallık ve gereklilik ilkeleri çerçevesinde olmalıdır. İnsan hakları savunucuları olarak yıllarca ısrarla dile getirdiğimiz gibi çıplak arama ve soyma fiilleri Türkiye’de var olan sistematik işkence gerçekliğinin kaygı verici görünümünden biridir. Bugün yetkililer bir takım siyasal değerlendirmelerin ve suçlamaların arkasına sığınarak bu gerçekliği yok sayacaklarına, kendileri için de bağlayıcı olan evrensel hukuk açısından ‘buyruk kural’ niteliğindeki işkence yasağının gereklerini yerine getirmelidirler. Çünkü -duymak istemeyen kulaklar için bir kez daha tekrar etmek istiyoruz ki- işkence ne savaş ne olağanüstü hal vb. hiçbir gerekçe ileri sürülmeksizin mutlak olarak yasaktır.

Hapishanelerde karşılaştığımız örneklerde ise her ne gerekçe ile olursa olsun hapisane giriş ve çıkışlarında çıplak arama uygulamasının neredeyse bir rutine döndüğünü görüyoruz. Özellikle yeni sevklerle hapisane idaresinin kendi otoritesini göstermenin bir aracı olarak uygulandığı örneklerin sayısı oldukça fazla. Adliye ya da hastane gidiş gelişleri sırasında da benzer uygulamalar oldukça yaygın. Çıplak aramanın mahpuslara dayatılmasında bir diğer önemli faktörün de mahpusların bu uygulamaya karşı çıkmaları neticesinde belli yaptırımlarla karşı karşıya bırakılmalarıdır. Çıplak aramaya karşı çıkan mahpuslar yalnızca zorla aramaya maruz kalmıyor, aynı zamanda darp ve şiddete de maruz kalıyorlar. Ancak asıl önemlisi haklarında işlem yapılması, disiplin soruşturması açılması ve netice itibarıyla belli cezalar almaları nedeniyle İnfaz Kanunu’nda yer alan sevk ve şartlı salıverme haklarını kullanmaları da engellenmektedir.

Tecrit

Türkiye hapisanelerinde tecrit, çeşitli biçimlerde uygulanmaya devam ediyor. Başta İmralı Hapishanesi'nde uzun zamandır sürdürülen ağır tecrit ve izolasyon olmak üzere pek çok hapisanede tecrit bir cezalandırma yöntemi olarak varlığını sürdürüyor.

Türkiye Hapishanelerinde uzun süredir hak ihlalleri yaşanmaktadır ve bu durum sürekli hale gelmiştir. Özellikle Covid-19 pandemisi bahane edilerek çıkarılan 7242 sayılı infaz kanunu değişikliği ile TMK kapsamındaki mahpuslar bakımından infaz koşulları ağırlaştırılmış ve aleyhlerine bir durum yaratılmıştır. Pandemi koşullarının eklenmesi ile birlikte ihlaller giderek artmıştır.

İmralı Yüksek Güvenlikli F Tipi Kapalı Hapishanesi'nde tutulan mahpuslar için daha önce de açlık grevleri yapılmış, bu grevlerin etkisi ile tecrit geçici olarak kaldırılmıştır. Ancak 7 Ağustos 2019 tarihinden beri görüş yasakları yeniden devreye girmiştir. Bu durum BM Mandela Kuralları'na, CPT tavsiyelerine ve 5275 sayılı İnfaz Kanunu'na aykırıdır. İmralı Hapishanesi'nde kalan mahpusların avukatları 22 Ocak 2021 tarihinde e-posta yoluyla İHD'ye başvurarak şu bilgileri vermişlerdir:

“Müvekkilimiz Sn. Abdullah Öcalan 15 Şubat 1999 tarihinden bu yana İmralı Cezaevi'nde ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü statüsünde tutulmaktadır. Diğer üç müvekkilimiz Sayın Hamili Yıldırım, Sayın Ömer Hayri Konar ve Sayın Veysi Aktaş ise Mart 2015 tarihinde farklı cezaevlerinden İmralı Cezaevi'ne sevk edilmişlerdir. İmralı Cezaevi ülke çapındaki tek ada cezaevi olmasının yanı sıra kara, hava, deniz 2. derece askeri yasak bölge kapsamındadır. Müvekkillerin yasalarda güvence altına alınan ziyaret hakkından yararlanmaları idarenin iznine tabi olup, idarenin gereken imkânları sağlamasıyla mümkün olmaktadır. Bu nedenlerle aile bireyleri ve avukatlar ziyaret haklarının kullanımı için Bursa Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı başvuruda bulunmak durumundadır. İdareye yasalara aykırı olarak keyfi bir hareket alanı tanıyan bu fiili durum nedeniyle, müvekkillerin dış dünya ile teması engellenmektedir. Mahpusların en temel haklarından olan aile ziyaret ve avukat ziyaret hakları ile haberleşme ve iletişim hakkının istisnai durumlar haricinde müvekkillerce kullanılmasına izin verilmemektedir. Ulusal mevzuat gereğince müvekkiller, 15 günde bir olmak üzere ayda iki defa aile ziyaret hakkı, benzer şekilde telefona erişim, yazışma ve avukatlarıyla görüşme haklarına sahiptir. Yasal düzenleme bu yönde olmasına rağmen başvuruçulardan; - Sayın Öcalan; 27 Temmuz 2011

tarihinden bugüne değin avukatlarıyla yalnızca 5 defa görüşme yapabilmıştır. Aile ziyareti kapsamında 6 Ekim 2014, 11 Eylül 2016, 12 Ocak 2019, 5 Haziran 2019, 12 Ağustos 2019 ve 3 Mart 2020 tarihlerinde olmak üzere uzun bir zaman dilimini kapsayan süre boyunca yalnızca altı görüşme gerçekleştirebilmiştir. Yazışma hakkı fiili olarak engellenirken, telefona erişimi ise İmralı Cezaevi'nde tutulduğu 22 yıllık zaman dilimi içerisinde salgın hastalık sebebiyle 27 Nisan 2020 tarihinde bir defaya mahsus olarak gerçekleşmiştir. - Sayın Yıldırım İmralı Cezaevi'ne sevk tarihi olan Mart 2015 tarihinden bu yana; bütün girişim ve taleplere rağmen avukatlarıyla hiçbir görüşme gerçekleştiremezken aile ziyareti kapsamında 5 Haziran 2019 ve 12 Ağustos 2019 tarihlerinde olmak üzere yalnızca 2 görüşme gerçekleştirebilmiştir. Yazışma hakkı fiili olarak engellenirken, telefona erişimi ise salgın hastalık sebebiyle 27 Nisan 2020 tarihinde bir defaya mahsus olarak gerçekleşmiştir. - Sayın Konar İmralı Cezaevi'ne sevk tarihi olan Mart 2015 tarihinden bu yana; bütün girişim ve taleplere rağmen avukatlarıyla hiçbir görüşme gerçekleştiremezken aile ziyareti kapsamında 5 Haziran 2019, 12 Ağustos 2019 ve 3 Mart 2020 tarihlerinde olmak üzere yalnızca 3 görüşme gerçekleştirebilmiştir. Yazışma hakkı fiili olarak engellenirken, telefona erişimi ise salgın hastalık sebebiyle 27 Nisan 2020 tarihinde bir defaya mahsus olarak gerçekleşmiştir. - Sayın Aktaş İmralı Cezaevi'ne sevk tarihi olan Mart 2015 tarihinden bu yana; bütün girişim ve taleplere rağmen avukatlarıyla hiçbir görüşme gerçekleştiremezken aile ziyareti kapsamında 5 Haziran 2019, 12 Ağustos 2019 ve 3 Mart 2020 tarihlerinde olmak üzere yalnızca 3 görüşme gerçekleştirebilmiştir. Yazışma hakkı fiili olarak engellenirken, telefona erişimi ise salgın hastalık sebebiyle 27 Nisan 2020 tarihinde bir defaya mahsus olarak gerçekleşmiştir. Müvekkillerin dış dünya ile teması çeşitli gerekçelerle sistematik olarak engellenmektedir. Bu politika kararının gereği olarak müvekkiller hakkında disiplin cezası bulunduğu gerekçesiyle 7 Eylül 2020 tarihinde telefon ile görüşme yasağı, 23 Eylül 2020 tarihinde avukat ziyaret yasağı ve 30 Eylül 2020 tarihinde de aile ziyaret yasağı getirilmiştir. Etkili bir savunmanın geliştirilmesi ve de itiraz prosedürlerinin işletilmesi için dosya ve karar suretlerinin tarafımıza verilmesi talepleri ret edilerek, ilgili kararlar avukatlardan saklanmak suretiyle kesinleştirilmiştir. Ayrıca yüksek can kayıplarına ve tahribatlara sebep olan koronavirüs salgın hastalığı sebebiyle 5275 sayılı İnfaz Yasasının 66/3 maddesinin "hükümlüler... Salgın hastalık veya doğal afet hâllerinde, kuruma ait telefon ve faks cihazından derhâl yararlandırılırlar" hükmü gereğince müvekkillerin yakın akrabalarıyla telefonla görüştürülmesi talebi de kabul edilmemiştir. Yasaya aykırı olarak

müvekkillerin dış dünya ile temasını sağlayacak asgari bir iletişim kanalına müsaade edilmemektedir. Müvekkiller ile 27 Nisan 2020 tarihinde gerçekleşen istisnai telefon görüşmesi, kendileriyle kurulan son temas niteliğindedir. Bu tarihten sonra müvekkillerimizin tutulma koşulları ve sağlık durumları hakkında bilgiye erişmek mümkün olmamıştır. Ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmeler ile evrensel değerler uyarınca kötü muamele yasağının ihlalini oluşturan bu durum bizleri ciddi kaygılara sevk etmektedir. Müvekkillerin tutulma koşulları, maruz kaldıkları hukuksal işlemler ve buna ilişkin gerçekleştirilen girişimleri konu alan ekte sunulu kapsamlı rapor ve yukarıda izah edilen hususları bilginize sunarız. Müvekkillerimizin maruz kaldığı insan hak ve hürriyetlerine aykırı bu durumun aşılması için gereken hassasiyeti göstereceğimize inanıyoruz.”

Diğer hapisanelerde ise tecridin çeşitli uygulamalarını İHD'ye yapılan başvurulardan takip etmek mümkündür. Hapishane idarelerinin keyfi olarak benzer gerekçelerle hapisanede bulunan mahpuslara ayrımcı uygulamalarda bulunduğu, kimi mahpusların uzun süreli tecrit odalarında ya da tek kişilik hücrelerde tutulduğunu görüyoruz. Bu mahpuslar neredeyse hiçbir iletişim imkanına sahip olmaksızın ve çok az sayıda, genellikle bir kişi ile ortak faaliyetler gerçekleştirebilmektedirler ya da tek başlarına bırakılmaktadırlar. Kimi örneklerde bir yıla varan sürelerde tek başına tutulan ve hiçbir sosyal, sportif, kültürel faaliyete katılmayan mahpuslarla karşılaşılıyor.

Hakkında disiplin soruşturması olan pek çok mahpusun da bu süreç boyunca tecritte tutulduklarına dair başvurular bulunuyor. Müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet hükümlüleri de benzer bir uygulamaya maruz kalmaktadırlar. Disiplin soruşturmaları sonucunda hücre cezaları da verilmektedir.

Tecritin bir başka uygulaması da -özellikle Covid-19 ile mücadele tedbirleri adı altında- hastane ve adliyeye giden mahpusların uzun sürelerle tecrit karantina adı verilen tecrit odalarında tutulmalarıdır. Hasta ve ağır hasta mahpuslar bakımından bu uygulama ciddi hak ihlallerini ve sorunları beraberinde getirmektedir. Kimi durumlarda “tek başına kalamaz” ya da “cezaevinde kalamaz” raporu olan mahpuslar dahi 15 güne varan sürelerle karantinada tutulmaktadırlar.

Tecriti Derinleştiren Yeni Tip Cezaevleri: S TiPi ve Yüksek Güvenlikli Cezaevleri

Bilindiği üzere Tecrit ve izolasyon, mahpusların sosyal ortamdan tamamen yalıtılması ve yaşamla olan bütün bağlarının kopartılması anlamına gelmektedir. Bir işkence yöntemi olarak tecrit, zamana yayılan bir uygulama ile hapishanelerde varlığını sürdürmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, İmralı Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishanesi'nde uygulanan tecrit belki de dünyada eşi benzeri görülmemiş bir örnek teşkil etmektedir. Birçok insan hakları kuruluşu ile birlikte derneğimizin de defalarca kapatılması gerektiğini belirttiği tecride dayalı hapishanelerin sayısının arttırılmasına paralel olarak mahpus haklarının ihlallerinin artması sonucunu doğurmaktadır. Mahpuslar, üzerlerinde uygulanan tecridin ortadan kaldırılması amacıyla birçok defa açlık grevi tarzı eylemlere başlamışlardır.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre şu anda Türkiye genelinde **14 adet F tipi, 13 adet Yüksek Güvenlikli 5 adet de S tipi** hapishane bulunmaktadır. Bu hapishanelerin ortak yanı mahpusların tek veya üç kişi olacak biçimde yaşamlarını devam ettirmek zorunda oluşlarıdır. F tipi ve Yüksek Güvenlikli hapishanelerin uygulamaya konulması akabinde uzmanlar ve hak savunucuları tarafından siyasi iktidarlara yapılan uyarıların haklılığı ortaya çıkmış, bu hapishanelerde tutulan mahpusların yaşam hakkı başta olmak üzere; sağlık hakkı, aile ve özel hayata saygı hakkı, avukat ile görüşme ve haberleşme hakları sürekli bir şekilde ihlal edilerek infaz yasasına aykırı uygulamalar meydana gelmiştir.

İmralı tecridinin bir yansıması olarak açılan ve mahpusları izole eden F Tipi hapishanelerin uygulanmaya başlaması akabinde bu tip hapishanelerin mahpusların fizyolojik ve psikolojik durumlarına olan olumsuz etkileri tartışılıyorken, yeni açılan Yüksek Güvenlikli Kapalı Hapishaneler ve S Tipi Kapalı Hapishaneler ile tecrit sistemi daha da ağırlaştırılmıştır. Daha önce kalabalık olarak tutuldukları hapishanelerden sevk edilen mahpuslar bu cezaevlerinde tek başlarına tutulmakta ve buldukları koğunun havalandırması olmadığından günde 1 saat ayrı bir yerde bulunan havalandırma bölümüne götürülmektedir. Bu uygulama ile mahpusların ruh ve bedensel sağlıkları olumsuz etkilenmektedir. S tiplerinde de ağır tecrit koşullarında yaşam hakkı ihlalleri meydana gelmektedir. Örneğin; H. B. isimli mahpus, İğdır S Tipi Kapalı Ceza İnfaz kurumuna sevk edildikten sonra işkence ve kötü muamele ile ayakta sayım ve çıplak arama gibi hak ihlallerine maruz bırakıldığı konusunda derneğimize

başvuru yapmıştır. Yine aynı hapishanede şüpheli bir şekilde yaşamlarını yitiren Sezer Alan ve Sinan Kaya isimli mahpusların aileleri de çocuklarının yaşamlarını yitirmelerinden hapishane idareleri ve infaz koruma memurlarının sorumluluğu olduğu iddiası ile derneğimiz şubelerine başvuruda bulunmuşlardır.

Biz insan hakları savunucuları olarak insan onuruna aykırı olan tecrit uygulamasının bir sonucu olan başta F tipi, S tipi ve yüksek güvenli hapisanelerin kapatılmasını ve tecrit uygulaması nedeniyle oluşan hak ihlallerinin ortadan kaldırılmasını ve sorumluların etkili ve adil bir şekilde yargılanmasını talep etmekteyiz.

Ayakta Sayım / Telefonda Tekmil

Ayakta sayım dayatması ve teknil verme zorlaması, hapishanelerde idarenin otoritesini kabul ettirmenin bir aracı olduğu gibi hapishanelerde işkence ve kötü muamele uygulamalarının da başladığı noktalardan birisi olarak öne çıkıyor. Çoğunlukla hiçbir gerekçesi yokken, hiçbir ihtiyaca hizmet etmemesine karşın ayakta sayım dayatması ve teknil verme zorlaması sistematik ve rutin olarak hapishanelerde uygulanmaya devam edilmektedir. Oysa sayım genel itibarıyla hücre ve koğuş mevcutlarının tespitine yönelik bir uygulamadır. Güvenlik tedbirlerinin son derece yüksek olduğu ve kaçma imkanlarının neredeyse tamamen ortadan kalktığı günümüz koşullarında uygulanması için hiçbir makul sebep bulunmamaktadır.

Ayakta sayım dayatması, hücre mevcutlarının çok az olduğu durumlarda bile varlığını göstermektedir. Buna tek kişilik hücrelerde kalan mahpuslar da dahildir. Bir tür psikolojik baskının da aracı durumundadır. Pandemi döneminde bile hücre ve koğuş içine girmek suretiyle devam edildiği örnekler bulunmaktadır. Sayımlar sırasında hazırolda bekleme, kıyafetin önünü ilikleme, selam verme gibi durumlarla da karşılaşyoruz. Hasta olduğu bilinen ya da fiziksel olarak ayağa kalkma veya ayakta durma zorluğu çeken mahpuslar bile ayakta sayıma zorlanmaktadırlar.

Ayakta sayım ve teknil uygulamalarına itiraz eden ya da direnen mahpuslar ise her zaman olduğu gibi işkence ve kötü muamele ile tehdit edilmekte ve hatta maruz kalmakta, haklarında disiplin soruşturması açılmakta. Pek çok durumda hücre cezaları verilmekte ve infazlarını yakacak tedbirler alınmaktadır.

Sosyal Faaliyetler

Türkiye'deki hapisanelerde sosyal faaliyetlere ilişkin çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Pek çok hapisanede yasal haklar sınırlandırılarak ya da kısıtlanarak mahpuslara tanınmaktadır. Faaliyet sürelerinin kısaltıldığı, faaliyetlere katılacak mahpus sayısının sınırlandırıldığı, mahpusların sürekli aynı kişilerle faaliyete çıkmaya zorlandığı pek çok başvuru bulunuyor.

2021 yılında ise sosyal faaliyetler bakımından 2020 yılına benzer şekilde Covid-19 pandemisi nedeniyle alınan tedbirlerin yarattığı sorunlardır. Üstelik salgın sürecinde uygulanmaya konulan sıkılaştırma uygulamalarının normalleşme sürecinde esnetilmediğini ve bunların rutin ve kalıcı hale döndürüldüğünü gözlemlemekteyiz. Mahpusların aktarımlarına göre hobi, kurs, spor vb. etkinliklere çıkarılmıyorlar ya da kısaltılmış sürelerle bu haklarından faydalandırılıyorlar. Aldığımız başvurulara göre sosyal faaliyetlere uzun sürelerle aralar verildiği ya da bu faaliyetlerin tamamen durdurulduğu, bu hakların hiçbir biçimde kullanılmadığı hapisaneler de bulunuyor.

III. İletişim ve Haberleşme Hakkı

Hapisanelerde zaten sorunlu olan açık ya da kapalı görüşler, Covid-19 pandemisi sonrası ya tamamen kısıtlanmış ya da çok kısaltılmış durumdadır. 2021 yılı içerisinde pandeminin seyrinde görece düzelmeler olmasına rağmen iletişim ve haberleşme hakkının kullanılmasında ciddi sorunlar yaşanmıştır. Örneğin; Yeni Yaşam, Evrensel, Birgün gazeteleri "Basın ilan kurumundan resmi ilan ve reklam alınmaması" bahane edilerek mahpuslara verilmemekte, hapisane idaresi tarafından belirlenen kanallar dışında hiçbir TV kanalının izlenilmesine izin verilmemektedir. Ayrıca bazı hapisanelerde, mahpusların kantinden satın alıkları radyolar toplatılmıştır. Bunların yanı sıra; mahpuslar yazdıkları roman, öykü vb. taslakları yayınlamak için kargo veya mektup yolu ile göndermek istediklerinde idare tarafından propaganda içerdiği gerekçesiyle bu yayınlara el konulmakta ve gönderilmemektedir. Mahpuslara gönderilen Kürtçe kitapların verilmediği, bu konuyla ilgili idareye dilekçe ile başvurulduğunda 'Kürtçe kitapları kontrol edecek memurun bulunmadığı, çevirmen ücretini kendisinin karşılaması durumunda çevirmene gönderileceğini, uygun bulunması durumunda kitapların kendilerine verileceği' söylenmiştir.

Ailelerin gönderdiği kolilerin mahpuslara teslim edilmemesi de bir başka sorun alanı. Kolilerde sadece giysi yer alsa dahi bu kolilerin ya hiç teslim edilmediğini ya da çok geç teslim edildiğine dair pek çok iddia mevcut. Başta yazma faaliyetleri için kullandıkları malzemeler olmak üzere pek çok malzemenin tedarik edilmesi için kantinin işaret edildiği ve bu nedenle kolilerin teslim edilmek istenmediği de gelen iddialar arasında.

Aynı hapisanede kalan mahpusların kendi aralarında haberleşmek için kullandıkları “iç posta” yolunun da kısıtlamalardan payını aldığını görüyoruz. Mektuplar bu yöntem ile çok uzun sürede gidip geldiği, diğer koridorda bulunan koğuşa gönderilen bir mektubun 60 gün sonra ulaştığı mahpus beyanlarında yer alıyor.

Dışarıya gönderilen mektup ve dilekçeler ise “hapisane koşullarını ve hapisane idaresini kötülediği”, “yanlış bilgiler ve iftira içerdiği” gibi gerekçelerle geri çevriliyor.

Bütün bunların yanı sıra mahpuslar yazdıkları mektup ve dilekçeler, baskı ve ihlallere itiraz etmeleri gibi gerekçelerle sürekli olarak disiplin soruşturmasına maruz kalıyorlar, iletişim ve haberleşme haklarından mahrum bırakılabiliyorlar. Kürtçe yazılmış mektuplar mahpuslara verilmiyor ya da bu mahpusların yazdıkları gönderilmiyor. Ayrıca başta Suriyeli mahpuslar olmak üzere yabancı mahpusların Türkçe bilmemesi nedeniyle tüm bu hakları kısıtlanmış durumda. Bu konularda da çok sayıda başvuru bulunuyor.

IV. Bilgiye Erişim Hakkı

15 Nisan 2020 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile hapisanelere kabul edilecek yayınlara sınırlama getirilmiştir:

Madde 32 – 5275 sayılı Kanunun 62nci maddesinin üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde *değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir.*

(3) Kurum disiplinini, düzenini veya güvenliğini bozan ya da tehlikeye düşüren, hükümlülerin iyileştirilmesi amacına ulaşmayı zorlaştıran yahut müstehcen haber, yazı, fotoğraf ve yorumları kapsayan hiçbir yayın hükümlüye verilmez.

(4) Basın İlân Kurumu aracılığıyla resmî ilan ve reklam yayınlama hakkı bulunmayan gazeteler, ceza infaz kurumuna kabul edilmez. Ancak ilan ve reklamın geçici süreyle kesilmesi hâli, bu hükmün dışındadır. Yabancı dilde yayımlanmış gazete ve dergilerin ceza infaz kurumuna kabul edilmesinde Adalet Bakanlığı yetkilidir.

Bu değişikliği takiben mahpusların talep ettiği süreli yayınların hapisanelere alınmadığını görüyoruz. Aslında iki aşamalı çalışan bu engelleme girişimi, önce hükümete muhalif basın-yayın organlarının Basın İlân Kurumu'ndan resmi ilan ve reklam almasının engellenmesini, daha sonra da bu engellemeye maruz kalan süreli yayınlara mahpusların erişiminin sınırlandırılması şeklinde işlemektedir.

Benzer bir durum hapisanelere alınan kitaplar için de geçerlidir. Ancak bu sefer uygulama tamamen keyfi gerekçelere dayandırılmaktadır. Hapishane idaresinin kendilerince sakıncalı ya da yasak bulunduğu kitaplar mahpusların aileleri tarafından dahi gönderilse teslim edilmemektedir, duruma ilişkin sorular ise “onlar yasaklı yayın”, “içerikleri yasak”, kurum güvenliğini bozuyor” gibi yanıtlar verildiğini görüyoruz.

Türkçe dışındaki yayınlar, özellikle de Kürtçe yayınların da her zaman olduğu gibi “Kürtçe bilen memur yok, tercüman parası ödeyin ancak o zaman veririz” gibi dayatmalarla hapisanelere alınmıyor.

Dilekçe yazarak kendi durumları ya da daha önce yazdıkları mektup ya da dilekçelerin akıbetini öğrenmek isteyen mahpuslar da engellemelerle karşılaşılıyorlar. Kimi durumlarda taleplerini iletme ve bilgi almak için yapılan kağıt-kalem talepleri kesinlikle karşılanmıyor. Genel itibarıyla yazı yazmaya yönelik pek çok talep hapishane idareleri tarafından karşılıksız bırakılıyor.

Koğuş ya da hücrelerde bulundurulabilecek kitap sayısı ise hapishaneden hapishaneye farklılık gösteriyor. Kimi hapishanelerde 8 kitaba kadar izin verilirken başka hapishanelerde bu sayı 3 kitap ile sınırlı. Bu kitapların ise uzun süre değiştirilmediği de ekli dosyalarda tespit edilmiş durumda. Talep edilen kitaplar, inceleme bahanesi ile uzun süre verilmeyebiliyor.

V. Disiplin Soruşturmaları ve Cezaların İnfazı

Hapishanelerde her türlü hak talebine ya da ihlallere karşı verilen tepkilere hapishane idareleri tutanak tutarak ve disiplin soruşturması başlatarak karşılık veriyor. Üstelik bu uygulamalar mahpusların birbirleriyle selamlaşmaları ya da hal-hatır sormaları gibi son derece keyfi gerekçelere de dayanabiliyor. Hapishane yaşanan hak ihlallerini ve baskıları dışarıya bildirmek de disiplin soruşturmasına gerekçe olabiliyor.

Sosyal faaliyetler, revire çıkma, hapishaneye geliş ve gidişler, sayım ve aramalar sırasında darp ya da hakaret ederek, zaman zaman genel usulün dışına çıkararak mahpusların kışkırtıldığı, böylece haklarında disiplin soruşturması açıldığı mahpus beyanlarında yer alıyor. Keyfi ve usulsüz işlemlere uymayan herkese soruşturma açıldığı ve hücre cezası verildiği de gelen bilgiler arasında.

Bu disiplin soruşturmaları neticesinde mahpuslara haberleşme hakkı cezaları, hücre cezaları verilebilmektedir. Ancak daha önemlisi bu soruşturma ve cezalar bahane edilerek infazları yakılmaktadır. Zaten İnfaz Kanunu'ndan kaynaklanan haklar hapishane idarelerinin tercihlerine göre uygulanabilmektedir. Ağır hasta olan ve cezalarının son yılında olan mahpuslar, iyi hali olan mahpuslar dahi tahliye edilmemektedirler. Disiplin soruşturmaları ve cezalar nedeniyle iyi halden denetimli serbestlik hakkı zaten mahpuslara kullandırılmamaktadır.

VI. Sevk Talepleri ve Sürgün Sorunları

Son yıllarda hapishanelerde yaşanan hak ihlalleri raporları incelendiğinde en yoğun hak ihlali yaşanan başlıklarından birisinin de zorunlu sevkler yani sürgünler olduğu görülür. şubelerimizden gelen raporlara göre pek çok hapishanede zorunlu sevklerin yaşandığını, sevkler sırasında çok sayıda hak ihlali yaşandığını görüyoruz.

Sevkler öncesi kısa sürede mahpusların bilgilendirilmesi, kimi durumlarda hiç haber verilmeden başka gerekçelerle koğuş ve hücrelerden çıkarılarak gerçekleştirilmesi önemli bir sorundur. Sevk edildikleri halde eşyaları verilmeyen, eşyalarının bir kısmı eski hapishanede bırakılan çok sayıda mahpus bulunmaktadır. Bu sevklerle hasta mahpuslar da maruz kalmakta ve tedavileri önemli ölçüde aksamaktadır.

Sevklerin genellikle mahpusların ailelerinden oldukça uzak yerlere gerçekleştirilmesi de başka bir ihlal alanıdır. Ekonomik durum bakımından aileler için ciddi sorunlar yarattığı ve aile ile iletişimin tamamen koparıldığı gözlemlerimiz arasındadır.

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi 2 No'lu Genel Raporu'nda belirttiği görüşünü 2005 yılı Aralık ayında Türkiye'ye yaptığı ziyaret üzerine 2006 yılında yayınladığı raporunda da yinelemiştir. Raporun 22. paragrafında ele aldığı üzere "Aile bağlarının kopmaması için özel çaba gösterilmelidir. Bu bağlamda mahpuslar, mümkün olduğu ölçüde ailelerinin ya da yakın akrabalarının bulunduğu yerlerin yakınında bulunan cezaevlerine yerleştirmelidir." denilmektedir.

Daha da önemlisi bu konuda AİHM kararı bulunmaktadır. AİHM, , Abdülkerim Avşar ve Abdülkerim Tekin adlı mahpusların istekleri dışında ailelerinden uzaktaki Kırıkkale Hapishanesi'ne nakledilmesi üzerine yaptıkları başvuruyu karara bağlayarak Türkiye'nin "aile hayatına saygı yükümlüğü"nü ihlal ettiği kararına varmıştır. Kararda özetle şu ifadeler yer verilmiştir:

Mahkeme; cezaevlerindeki dağılım konusundaki Avrupa'daki düzenlemelerin ulusal yetkilileri, mahpusların -müebbet mahkumları da dahil olmak üzere- ailevi veya kişisel ilişkilerinin dağılmasını engellemekle ve mahpusların evlerine mümkün olduğunca yakın cezaevlerine yerleştirmekle yükümlü kıldığını vurgular. Mevcut dosyada Mahkeme, Hükümet'in dayandığı; mahpusun cezai profili, tehlikeliliği, suç fiillerinin soruşturulmasına dair tehlikeler, güvenlik ve hapishanenin aşırı kalabalıklaşması endişeleri gibi kriterler ile mahpusların cezaevlerine dağıtımının yapılmasının kendisinin keyfi olduğu yahut makul olmadığı söylenemeyecekse de ailevi bağların korunmasının da dikkate alınacak bir kriter olması gerektiğinin altını çizmektedir.¹⁹

Türkiye bu karar uyarınca sağlık, uzaklık, görüş zorluğu gibi gerekçeleri göz önüne alarak sevk işlemlerini gerçekleştirmekle yükümlüdür.

Son olarak ikisi de hapishanede olan evli kişilerin ayrı hapishanelerde tutulması uygulamasına da dikkat çekmek isteriz. İHD'ye yapılan başvurulara göre çiftlerin aynı

¹⁹ <https://anayasagundemi.com/2019/10/18/ihamin-avsar-ve-tekin-v-turkiye-kararinin-ozet-cevirisi-ailelerinden-uzak-cezaevlerine-nakledilen-mahpusların-daha-yakın-cezaevlerine-nakil-taleplerinin-reddi-ozel-hayata-ve-aile-hayatına-saygi/>

hapishane sevk edilmeleri talepleri de karşılık bulmuyor. Bu türden uygulamaların son bulması gerekmektedir.

VII. Adil Yargılanma Hakkı

Türkiye hapishanelerinde ne yazık ki adil yargılanma hakkı kullandırılmayan pek çok mahpus bulunmaktadır. Bu mahpusların adil yargılanma hakkı tutuklu buldukları dönemde engellendiği gibi daha sonraki dönemde de çabalarının önünün alınması şeklinde tezahür etmektedir.

Özellikle anadili Türkçe olmayan tutuklu ve hükümlüler ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Savunmalarının alınmasından hüküm kurulmasına kadar bütün süreç boyunca bu sorun uygulamada aşılamamaktadır.

Yargılama sırasında ya da sonrasında davanın seyrini değiştirebilecek DNA testi, tanık dinlenmesi, yeni delillerin değerlendirilmesi gibi konularda da önemli sorunlar yaşanmaktadır.

Uzun tutukluluk süreleri ve geciken iddianameler de mahpuslar bakımından önemli hak ihlallerine neden olmaktadır. Keyfi disiplin cezaları nedeniyle infaz yakma vakalarını da burada bir kere daha belirtmek gerekir.

Bir diğer önemli husus ise mahpusların yargılama sırasında mahkemelerde bulunamamasıdır. Zaten yargılandıkları yere uzak hapishanelere sevk edilen mahpusların duruşmalara gelip gitme imkanları ortadan kaldırılmaktadır. Ancak diğer durumlarda da SEGBİS üzerinden katılmalarının sağlanması yönünde bir temayül oluşmuştur. Bu durum adil yargılanma ve savunma hakkı üzerinde tahribata neden olmaktadır.

VIII. Diğer Baskılar

Hapishanelerde yaşanan sorunlar elbette yukarıdaki başlıklarla sınırlı değil. Ayrıca biliyoruz ki İHD ve hapishaneler alanında faaliyet yürüten örgütlerin tespitleri ancak buzdağının görünen kısmı olabilir. Ancak tespit edebildiğimiz diğer baskıları da özetle vermek arzusundayız.

Mahpusların temiz suya ve sıcak suya erişim ile ilgili sorunlar yaşadığını biliyoruz. Musluk sularının kalitesiz olduğu, temiz olmadığı, koktuğu pek çok durumla karşılaşılıyor. Sıcak su ise mahpus sayıları gözetilmeden ve yetersiz bir biçimde veriliyor.

Kantinlerde son derece kalitesiz ürünlerin satıldığı, bunların da fahiş denilebilecek fiyatlara sunulduğu yönünde çok sayıda şikayet alıyoruz. Üstelik mahkumların talep ettiği ürünlerin de kantinlere getirilmediğini görüyoruz. Mahpusların bütün ihtiyaçlarını hapisane kantinlerinden tedarik etmeleri yönünde baskı gördüklerine ilişkin beyanlar da mevcut. Bu durumun maddi olarak mahpusları zorladığı aşikardır.

Yemeklerin yetersiz, pek çok durumda kötü olduğuna ilişkin iddialar da tespitlerimiz arasında yer alıyor. Hatta birkaç örnekte suların çamurlu aktığı, yemeklerden kıl, kurt böceği ve sinek çıktığı aktarılıyor. Bu nedenle yetersiz beslendiklerini, hatta kantinden alışveriş yapmak zorunda kaldıklarını beyan eden mahpuslar bulunuyor.

Mahpusların zaman zaman koşullarından alınarak polisle görüşmeye, hatta işbirliği yapmaya zorlandıkları vakalar da kayıtlarımızda yer alıyor. Mahpuslardan gelen bilgilere göre geceleri koğu ışıklarının açık bırakılması, koğuşların yeterli ısıtılmaması, kıyafetler sınırlaması gibi uygulamalarla mahpuslara rahatsızlık verilmeye çalışıldığına ilişkin başvurular bulunuyor.

Kalabalık koğuşlar, yeterli temizliğin yapılmaması ve hijyen koşullarının sağlanmaması neredeyse bütün mahpusların ortak şikayetleri arasında yer alıyor.

Kantinde satılan ürünler çeşit olarak az ve fiyatlar da yüksektir. Bu durum hapisane koşullarında yeterli düzeyde beslenemeyen mahpusların ek gıda ve ihtiyaçlara erişimlerinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, mahpusların temel ihtiyaçlarına erişememesi nedeniyle belirli hijyen problemlerinin ortaya çıkması da kaçınılmaz olmaktadır.

COVID-19 SALGINI VE HAPİSHANELER

2021 yılı da 2020 yılına benzer şekilde Covid-19 pandemisinin gölgesinde geçti. Kamusal bir yaklaşımla ve tüm toplumun katılımı ile uygulamaya sokulması gereken programlarda riskli gruplara da öncelik verilmesi gerekirken maalesef bu öyle olmadı. Özellikle özgürlüğünden alıkonulmuş kişilerin bulunduğu hapisaneler riskli alanlar olması nedeniyle öncelikli mekanlar olması gerekmektedir. Yoğun ve hareketli nüfus, hapisanelerin özellikleri ve organizasyonu gibi sebeplerle özel bir ilgi gösterilmesi gereken hapisanelere pandemi süreci içerisinde bilimsel ve hukuki yöntemler ışığında gösterilmesi gereken ihtimam gösterilmemiştir.

Pandemi sürecinde tüm hapisanelere yönelik her düzeydeki önlemlerin hızla alınması gereği ortadayken Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi CPT'nin 20 Mart 2020 tarihli "**Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Bağlamında Özgürlüklerinden Yoksun Bırakılan Kişilere Yönelik Muameleye İlişkin İlkeler Bildirisi**"nde²⁰ yer alan önlemlere uygun davranılmamıştır. Daha da önemlisi, ülkemizdeki hapisanelerdeki mevcut durum göz önüne alındığında Türkiye'nin de üyesi olduğu ilgili tüm uluslararası organların önerdiği gibi başta ağır hastalar, çocuklar ve kadınlar ve paylaşılan bilgiler ışığında anılan salgın riskinin somutlanması nedeniyle tüm hapisanelerdeki nüfusun hızla azaltılması sağlanmalıdır. Bu kapsamda, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet'in 25 Mart 2020 tarihli açıklamasında yer verdiği "*Hükümetler şimdi siyasi mahpuslar ve sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade ettiği için alıkonulanlar da dahil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan herkesi serbest bırakmalı*"²¹ şeklindeki önerisine de uyulmamıştır.

Raporumuzun eklerinde de takip edilebileceği üzere, 2021 yılı içerisinde tespit edebildiğimiz kadarıyla 15 mahpus koronavirüs nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ne

²⁰ <https://rm.coe.int/16809e09ec>

²¹ <https://www.ohchr.org/en/statements/2020/03/urgent-action-needed-prevent-covid-19-rampaging-through-places-detention>

yazık ki kaç kişinin virüse yakalandığına ilişkin elimizde kesin bir veri bulunmuyor. Buna karşın derneğimize yapılan birçok başvurudan anladığımız üzere hapisane koşullarının pandemi için uygun olmadığı ve mahpuslar için hijyenik ve sağlıklı koşulların oluşturulmadığı yönündedir. Bununla beraber, Covid-19 ile mücadele kapsamında alınan tedbirlerin ise hak mahrumiyetine dönüştüğünü gözlemliyoruz. Ağır hasta ve hasta mahpusların düzenli kontrol ve tedavilerinin bu dönemde ciddi aksamalara uğradığını görüyoruz. Düzenli aralıklarla hekim görmesi gereken ya da düzenli kullandığı ilaç olan mahpuslar ne yazık ki ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır.

Diğer taraftan 2021 yılında yoğun bir şekilde kullanılan zorunlu karantina uygulamaları ise adeta birer tecrit uygulamasına dönüşmüştür. Karantinaya alınan mahpusların bir başlarına bırakılarak 15 güne varan sürelerde tecrit hücrelerine de ya da karantina birimine dönüştürülmüş avukat görüş odası gibi mekanlarda tutulduğunu biliyoruz. Bu durum ağır hasta ve hasta mahpuslar için de geçerli bir durum. Özellikle sağlık durumları nedeniyle hastaneye sevkini talep eden mahpusların ceza olarak uzun süreli karantinada tutulduklarına ilişkin beyanlar mevcut.

Yine Covid-19 ile mücadele adı altında mahpusların başta sosyal aktivite, spor, havalandırma gibi pek çok hakkının gasp edildiğine tanık oluyoruz. Bu hakların pek çok hapisanede kullandırılmadığı, kullandırılan hapisanelerde ise sürelerin oldukça kısaltıldığına dair mahpus aktarımlarını ekli dosyalarda bulabilirsiniz.

Son olarak salgın tedbirleri kapsamında pek çok hapisanede yer değiştirmelerin yaşandığını, hatta kullanılan koşullar arasındaki mesafeyi açmak amacıyla koşulların birleştirilerek kapasitenin üstünde mahpusun kalmak zorunda bırakıldığını görüyoruz. Ayrıca tedbirler bahane edilerek çok sayıda mahpusun başka hapisanelere istekleri dışında sürgün edildiklerine ilişkin çok sayıda başvuru almış bulunuyoruz.

İNFAZ YASASI DEĞİŞİKLİĞİ

Uzun yıllardır hükümetin gündeminde olan kısmi ve özel affın çıkarılması için küresel Covid-19 salgını büyük bir fırsat yaratmıştır. Kamuoyunda, tarafların katılımı ile tartışılmadan, sadece belli saiklerle hazırlanan af tasarısı en hızlı şekilde kanunlaştırılmış ve hayata geçirilmiştir. Geçmişte örneklerine rastladığımız üzere belli bir sorun alanı ile ilgili yapılan tavsiye ve uyarıları kendi gündemini hayata geçirecek şekilde uygulayan hükümet, küresel salgının hapisaneler gibi kapalı mekanlardaki etkisini azaltmak yerine yıllardır çıkarmak için fırsat kolladığı kısmi ve özel af kanununu çıkartma yoluna gitmiştir.

AKP ve MHP Grup Başkan Vekilleri ve bir grup milletvekili tarafından 31 Mart 2020 günü TBMM Başkanlığı'na verilen "Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Teklif" hakkında görüş ve önerilerimizi bir rapor haline getirerek 2 Nisan 2020 tarihinde TBMM Adalet Komisyonu başkanı ve üyelerinin yanı sıra kamuoyuyla da paylaşmıştık.²²

Belirtmek gerekir ki Covid-19 salgını nedeniyle hapisanelerde acilen alınması gereken önlemler bulunmaktaydı. Tutuklu veya hükümlü konumda bulunan mahpuslarla ilgili olarak salgın nedeniyle, serbest bırakılmaları sağlanıncaya kadar gerekli hijyen ve sağlık koşullarının sağlanması beklenirdi. Bu konuda yaptığımız açıklamalardaki önerilerimize bakılabilir.²³ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri de Covid-19'un muhtemel etkileri ve müdahale alanlarına ilişkin bir açıklama yapmış, siyasi mahpuslar ile sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini açıkladıkları için tutuklananlar da dahil olmak üzere yeterli yasal temel olmaksızın tutuklanan herkesi serbest bırakmasını talep etmiştir. Küresel düzeyde insan hakları örgütleri de bu açıklamayı güçlendirecek bir ortak metin yayınlamışlardır.²⁴

²² <https://www.ihd.org.tr/infaz-kanunu-degisikligi-hakkinda-ihdnin-gorus-ve-onerileri/>

²³ <https://www.ihd.org.tr/covid-19-salgini-ve-hapishanelerde-acilen-alinmasi-gereken-onlemler/>

²⁴ <https://www.ihd.org.tr/birlesmis-milletlerin-covid-19-mudahalesi-hakkinda-stklardan-ortak-aciklama/>

Bunun dışında alınması gereken önlemlerin başında, henüz yargılamaları devam eden ve haklarında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı bulunmayan tutukluların durumu gelmekteydi. İnfaz teklifi, yalnızca hükümlülerle ilgili durumu düzenlemektedir. Tutuklularla ilgili herhangi bir düzenleme getirmemiştir.

Pakette terör suçları ile örgütlü suçlar bakımından 3/4'lük koşullu salıverme oranında herhangi bir değişiklik yapılmayacağı, buna karşın mükerrerler ve buna bağlı olarak cinsel suçlar ve uyuşturucu ticareti suçları bakımından 3/4'lük koşullu salıverme oranının 2/3'e indirileceği düzenlenmiştir. Üstelik "terör suçları" ile ne kastedildiği de açıkça ortaya konulmamıştır. TCK'da "terör suçları" ismi ile herhangi bir suç türü bulunmamaktadır.

Kanunun çıkmasını takiben İHD olarak, CHP Grup Başkan Vekilleri ile birlikte 135 milletvekilinin 7242 sayılı İnfaz Kanunu'nda değişiklik yapan kanunun şekil ve esas bakımından iptali için Anayasa Mahkemesi'ne açtığı 2 ayrı davaya (2020/44 E ve 2020/53 E) mahkeme arkadaşı (Amicus Curiae) sıfatı ile 24 Haziran 2020 tarihinde hukuki mütalaamızı sunduk.²⁵

Açılan iptal davasında 7242 sayılı kanunun sadece geçici 6. maddesinin değil, aynı zamanda geçici 9. maddesinin 6. fıkrasının da özel af niteliğinde olduğunu, bu şekilde yasalaşan bir kanunun aynı zamanda eylemler TBMM iç tüzük ihlali olduğu, kanunun tümünün iptali istendiğinden, gerekçe ile ilgili olunmaması kuralı gereği hukuki mütalaamızda belirttiğimiz maddelerin de mahkeme tarafından iptal konusu edilebileceğini ve yapılacak değerlendirmede iptal edilmesi gerektiğini vurguladık.

Kanun yürütme ve yürürlük maddeleriyle 69 maddedir. 28 maddenin anayasa ve uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınan haklara aykırı olduğunu tespit ettik. Bunlardan 9 maddenin İnfaz Hakimliği'nin görev ve yetkilerini genişleten, buna karşın mahkemelerin yetkilerini daraltan içerikte olduğu, 1 madde de CMK'da kişi aleyhine değişikliğe gidildiği, 2 madde de Sulh Ceza Hakimliği'nin yetkilerini genişlettiği, 1 madde de TMK'da koşullu salıverme oranını yükselterek düzenlediği ve 15 maddede İnfaz Kanunu'nda eşitliğe, ölçülülük ilkesine, korunması gereken hukuki yarar ilkesine

²⁵ <https://www.ihd.org.tr/ihd-7242-sayili-infaz-kanunu-degisikligi-ile-ilgili-anayasa-mahkemesinde-acilan-davalara-basvuru-yapti/>

ve daha birçok temel ilkeye aykırılık bulunduğu, kanunun geçici 6. ve 9. maddesinin 6. fıkrasında yapılan düzenlemelerin özel af niteliğinde olduğunu değerlendirdik.

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, 17 Temmuz 2020 tarihinde gerçekleştirdiği toplantısında başvuruyu esastan görüşerek karara bağladı. Genel Kurul, İnfaz Kanunu'yla ilgili "şekil yönünden" yapılan başvuruyu reddetti. Karar 7 üyenin karşı oyu ve 9 üyenin oy çokluğuyla alındı. AYM üyelerinden 7'sinin düzenlemenin "af kapsamında olduğu" yönünde görüş bildirdiği, çoğunluğu oluşturan 9 üyenin ise düzenlemeyi "af değil, infaz düzenlemesi" olarak kabul ettiği öğrenildi.

Avrupa'da ise aynı dönemde Covid-19 ile mücadele tedbirleri kapsamında pek çok düzenleme yapıldığını gördük. Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'ne istatistik aktaran 43 Avrupa ülkesinden 20'si salgının yayılmasını sınırlandırmak amacıyla; af, koşullu salıverilme veya alternatif yöntemlerle tutuklu serbest bıraktığını bildirdi. Bu ülkelerde Nisan 2020 itibariyle 118 bin mahpusun serbest bırakıldığı açıklandı.²⁶

Avrupa Konseyi istatistiklerine göre Türkiye, çıkardığı af ile cezaevi nüfusunun yüzde 35'ini, yani 102 bin 944 tutukluyu bıraktı. Ancak bu sayıya Covid-19 tedbirleri kapsamında cezasının infazı durdurulan yaklaşık 50 bin mahpus da dahildir. Her ne kadar elimizde Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı resmi rakamlara bulunmasa da mevcut mahpus sayısı göz önüne alındığında bu sayının yetersiz olduğu açıktır. Bununla beraber, 2020 yılındaki mahpus sayısındaki düşüşün zorunlu şartlar nedeniyle gerçekleştiği ve 2021 yılında mahpus sayısının belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Dolayısıyla, mevcut yasal düzenlemeler sorunu çözmeye uzağında olduğu gibi sorunu ötelemekten ve büyütmeğe farklı bir işlev görmemiştir.

Son olarak, idare ve gözlem kurulu kararları hakkında bir değerlendirmede bulunmanın elzem olduğunu düşünmekteyiz. 29/12/2020 tarihinde 31349 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirmesine Dair Yönetmelik" oluşturulan kurullarla 6 aylık periyotlarda mahpusun iyi halli olup olmadığını değerlendirmektedir. İHD olarak bu kurulların anayasaya ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu düşünmekteyiz. Bu amaçla İHD Genel Merkezi olarak, 12 Aralık 2020 tarihinde Danıştay'a "Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirmesine Dair Yönetmelik"

²⁶ <https://www.dw.com/tr/avrupa-cezaevleri-covid-19-i%C3%A7in-bo%C5%9Fald%C4%B1/a-53853849>

hakkında yürütmenin durdurulması talebiyle başvuru yapmıştık. Bu başvuru halen sonuçlanmamıştır.

Bu yönetmelik doğrultusunda kurulan kurullar, kendilerini mahkeme yerine koyarak mahpuslar hakkında iyi halli olup olmama durumları hakkında değerlendirmede bulunmakta, koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik haklarından yararlanıp yararlanmayacaklarına karar vermektedir. Ayrıca İdare ve Gözlem Kurulu mahpuslarla ilgili değerlendirmelerinde, mahpusların yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten önce aldığı disiplin cezalarının da gerekçe gösterilerek iyi olmadığına karar vermesi de “geçmişe yürüme yasağı” ilkesine aykırı uygulamalar yürütmektedir ve mahpusların tahliyelerini engellemektedir.

Gözlem kurulları mahpusların iyi halli olup olmadığına karar verirken soyut ve sübjektif yorumlarda bulunmakta, siyasi mahpuslardan da pişman olduklarına dair beyan istemektedirler. Bu kararlardan kaynaklı olarak yüzlerce politik mahpus denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme haklarından mahrum bırakılmaktadır. Derneğimize gözlem kurulu kararlarıyla tahliyeleri engellenen mahpuslar tarafından çok yoğun başvurular yapılmaktadır.

AÇLIK GREVLERİ

Türkiye’de hapisanelerdeki uygulamaları ya da sorunları, ceza infaz sistemindeki çarpıklıkları ya da bu sistemdeki sorunların suiistimalini protesto etmek için uzun yıllardır pek çok ölüm orucu, süresiz ve dönüşümsüz açlık grevi ya da açlık grevleri yapılagelmiştir. Bu türden eylemler, karşı karşıya olunan hukuksuzlukla mücadele için elde kalan son araç olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkarabileceği sonuçlar bakımından da son derece ciddiyle yaklaşılması gereken eylemlerdir. Mahpusların, sorunlara çözüm ararken başvurdukları yöntemler nedeniyle üzerlerindeki baskının daha da artması, sorunlara çözüm bulmak, yetkililere seslerini duyurabilmek için açlık grevi dışında bir yolun kalmadığını düşünerek yaşamlarını tehdit eden bu eyleme daha sıklıkla mecbur bırakılmaları/yönelmeleri, adli mahpuslar içinde de açlık grevinin giderek yaygınlaşması endişelerimizi artırmaktadır. Türkiye’de hapisanelerde yaşanan bütün bu sorunlara karşı dönem dönem bu türden eylemler yapılmaktadır. Yalnızca aşağıda belirtilen eylemlilik değil, değişik hapisanelerde yaşanan pek çok tekil eylemlerle de karşılaşmaktadır.

“27 Kasım 2020 tarihinde Türkiye hapisanelerinde yaşanan hakları ihlallerinin sonlandırılması, ağırlaşan infaz koşullarının düzeltilmesi ve İmralı Hapishanesi’nde uzun zamandır sürdürülen ağır tecrit ve izolasyona son verilerek aileler ve avukatları ile görüşmelerin sağlanması talepli olarak, başlatılan süresiz-dönüşümlü açlık grevi 12 Eylül 2021 tarihinde, açlık grevinin 290. gününde sonlandırılmıştır.”

2021 yılı içerisinde Türkiye’nin birçok hapisanesinde ceza infaz sistemindeki sorunlardan kaynaklı olarak bazı açlık grevleri gerçekleştirilmiştir. Hangi cezaevlerinde açlık grevleri yaşandığına dair elimizde net bir bilgi yoktur. Buna karşın aşağıdaki

tabloda da yer aldığı üzere en az 19 hapisanede çoğunlukla birden fazla mahpus tarafında ve/veya birden fazla defa açlık grevi eylemi yaşandığına dair bilginiz bulunmaktadır. Dolayısıyla açlık grevi eylemlerinin derneğimizin ulaşabildiği ve haberdar olduğundan çok daha fazla olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

Tablo 5. 2021 Yılı İçerisinde Açlık Grevi Eylemi Yaşanan Hapishaneler

Şırnak T Tipi Kapalı Cezaevi
Mersin Tarsus T Tipi Kapalı Cezaevi
Kocaeli Kandıra 1 No'lu F Tipi Yüksek Güvenlikli Cezaevi
İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi
İstanbul Silivri 9 No'lu F Tipi Kapalı Cezaevi
İğdır S Tipi Kapalı Cezaevi
İzmir Buca Kırıklar 2 No'lu F Tipi kapalı Cezaevi
Mersin Tarsus Kadın Kapalı Cezaevi
Ankara Sincan Kadın Kapalı Cezaevi
Kayseri Bünyan kadın Kapalı Cezaevi
Konya Ereğli T Tipi Kapalı Cezaevi
Aydın E Tipi Kapalı Cezaevi
Adana Kürkcüler F Tipi Kapalı Cezaevi
Denizli T Tipi kapalı Cezaevi
Antalya L Tipi Kapalı Cezaevi
Alanya L Tipi Kapalı Cezaevi
Tekirdağ 1 No'lu F Tipi Kapalı Cezaevi
Tekirdağ 2 No'lu T Tipi Kapalı Cezaevi
Balıkesir Burhaniye T Tipi Kapalı Cezaevi

2021 yılı içerisinde insan hakları bağlamında ele alınabilecek farklı sorunların çözümü talepleriyle, hapishanelerde açlık grevlerine başvurulması sorunların mahpuslar açısından ne denli dayanılmaz hale geldiğinin bir göstergesidir. İnsanların açlık grevi yaparak yaşamlarını ortaya koymak zorunda bırakılmalarının sorumlusu esas olarak ülkeyi yönetenlerdir. Açlık grevlerinin insanı ve yaşamı esas alan bir şekilde çözüm yollarının bulunması son derece mümkün iken, siyasi iktidarın en hafif deyimini ile

duyarsızlığının sonucu, insanların yaşamlarını yitirmesi toplum vicdanında onulmaz yaralara açmaktadır.

KADINLAR - LGBTİ+ - ÇOCUKLAR

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye hapishanelerinde 31 Mayıs 2022 tarihi itibarıyla 10.522 hükümlü ve 1.978 tutuklu olmak üzere toplam 12.500 kadın mahpus bulunuyor. Bu mahpuslar 10 kadın kapalı ve 7 kadın açık hapisanesinde, ayrıca pek çok durumda diğer hapisanelerde kendilerine ayrılmış koşullarda kalıyorlar.

Türkiye'deki 4 çocuk eğitimevi ile 8 çocuk kapalı ceza infaz kurumunda ise 12 ile 18 yaş arasında 670'i hükümlü ve 1406'sı tutuklu olmak üzere toplam 2.076 çocuk bulunmaktadır. Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü 9 Mart 2021 tarihinde yaptığı basın açıklamasında 0-6 yaş aralığındaki bu sayının 345 olduğunu belirtmiştir.²⁷ İHD'nin bu konudaki tutumu uzun yıllardır bellidir ve "Çocuk Cezaevleri Kapatılsın" sloganıyla çocuk hapisanelerinin kapatılmasından yanadır.

Türkiye BM Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere; çocuk haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmeye imza koymuş ve bu belgelerde ifade edilen hakların gereğinin iç hukukta yerine getirileceğini taahhüt etmiştir. Pekin Kuralları, Havana Kuralları ve Riyad İlkeleri Kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla ilgili uygulamaları düzenlemektedir. Kanunla ihtilafa düşen çocukların büyük çoğunluğu gözaltı aşamasından, yargılama aşamasına, cezaevlerine konma, cezanın infaz süreci ve infaz sonrasındaki yaşamlarına kadar hayatlarında onarılması zor özensiz uygulama ile muhatap olmaktadır. Hapishaneye konulan her çocuk özgürlüğünden yoksun bırakılmanın

²⁷ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>

yanı sıra çocukluğunu yaşama hakkından da mahrum kalmaktadır. Eğitim ve sağlık olanaklarına erişimin zorlaşmasının yanı sıra sosyal ve kültürel olarak da kendini ifade etme olanakları azalan çocukların gelecek yaşamları ciddi psikolojik sorunların tehdidi altına girmektedir. Çocukların kaldığı hapishanelerde sıkça işkence ve kötü muamele iddialarının kamuoyuna yansması hapishanelerin çocukların “topluma yeniden kazandırılmasında” bir işlev görmediği gibi onların yaşamlarında olumsuz anıların pekişmesine neden olduğunu da ortaya koymaktadır.

İHD, kadın mahpuslardan çok sayıda başvuru almaktadır. Hapishaneler, kadınların şiddete, işkence ve kötü muameleye uğradığı alanlardan biri olarak öne çıkıyor. Gerek hapishanelerin içindeki görevliler tarafından gerekse hastane ve mahkemeye yapılan sevkleri esnasında kolluk tarafından fiziksel olarak işkenceye uğrayarak darp edilen kadın mahpuslar bulunmaktadır. Ancak şiddet uygulayan görevlilerin hiçbiri hakkında soruşturma başlatılmakta ve cezasızlık nedeniyle sorunlar artarak devam etmektedir.

İHD'ye kadınlar tarafından yapılan başvurularda çok sayıda işkence ve kötü muamele iddiası, sağlık hakkına erişim ihlali, iletişim ve haberleşme hakkının kullanılmasının engellenmesi, bilgiye erişim hakkının kullandırılmadığı, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiaları öne çıkıyor. Ayrıca disiplin soruşturmaları ve cezaların infazı ile ilgili sıkıntılar, sevk taleplerinin yerine getirilmemesi ya da sürgün uygulamaları, kalabalık koşullar, aramalarda yaşanan sorunlar dile getirilmiştir.

Kadınlara yönelik işkence ve kötü muamele iddialarının başında çıplak arama uygulamaları geliyor. Zorla yapılan çıplak aramaların fiziksel muayeneye varan örnekleri ile karşılaşılıyor. Uygulamaya itiraz eden ya da direnen mahpusların da darp edildiği, şiddete uğradığı ya da ceza aldığı durumlar bulunuyor. İşkence ve kötü muamele uygulamalarının bir diğer boyutu ise hapishaneler arası ya da hastane ve adliyeye sevkler sırasında yaşanan olayları içeriyor. Sevklerde mahpusların şiddete maruz kalmasının yanısıra sürekli kelepçeli olarak tutulmaları, ihtiyaçlarının karşılanmaması, ilaçlarının verilmemesi gibi uygulamaların yaygın olduğu görülüyor. Küfür ve kaba muamele ise hapishanelerde vakayı adiyeden sayılıyor.

Hapishanelerde yaşanan kısıtlama ve ihlallere karşı kadınlar tarafından yapılan her türden itiraz ise soruşturma ve disiplin cezası verilmesi ile neticelenmektedir. Bunun en önemli sonucu da mahpusların erken salıverilme haklarından mahrum bırakılması

olarak ortaya çıkıyor. Sevk taleplerinin keyfi olarak reddedilmesi, pek çok durumda istek dışında zorunlu sürgün uygulamaları da önemli sorunlar arasında.

Sonuç olarak, kadın mahpusların karşılaştıkları sorunların ve maruz kaldıkları hak ihlallerinin diğer mahpusların karşılaştıkları ile pek çok noktada benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Buna karşın İHD olarak özel ihtiyaçları göz ardı edilen kadınlara nasıl davranılacağına dair “Birleşmiş Milletler Kadın Mahpuslar El Kitabı”nın²⁸ referans olarak alınabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar için Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı”nın²⁹ da hapishane idarecileri, çalışanları ve infaz koruma memurları için hazırlanacak eğitim programlarında uygun bir rehber olacağı kanaatindeyiz.

Türkiye hapishanelerindeki LGBT+ mahpusların sayıları hakkında bilginiz bulunmamaktadır. Ceza ve Tevkifevlei genel Müdürlüğü bu konuda herhangi bir bilgi açıklamamaktadır. LGBT+ mahpusların büyük çoğunluğunun hak arama mekanizmalarını bilmemeleri veya bu mekanizmalara erişimde kendilerine çıkarılan engeller nedeniyle kısıtlı sayıda başvuru tarafımıza ulaşmaktadır. Ancak avukat ağımızın takip ettiği davalar, bize ulaşan başvurular ve edindiğimiz bilgiler ışığında LGBTİ+ mahpusların hapishanelerde ciddi ayrımcılık, transfobik ve homofobik tutumlara maruz kaldıklarını biliyoruz.

Hapishanelerde ayrımcılığın en ağırının LGBTİ+ mahpusların yaşadığını söylemek abartı olmayacaktır. Bu mahpusların özel ihtiyaçlarının karşılanacağı koşullar yoktur ve bu yönde bir politika da mevcut değildir. Hapishanelerde görevli olan personellerin de bu konu da eğitimi bulunmamaktadır. Mevcut iktidarın LGBTİ+’lara açık alanda nefret söyleminden hareketle LGBT+’ların hapishanelerde nasıl bir muameleye maruz kaldığını tahmin etmek güç değildir. LGBT+’ların hapishanelerde yaşadıkları sorunları gene itibariyle aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- LGBTİ+’lar hapishanede ayrımcılığa, aşağılamaya, tecride, istismara, cinsel taciz ve tecavüze, hakarete, kötü muameleye ve işkenceye uğramaktadırlar.

²⁸ <https://hapistekadin.files.wordpress.com/2014/11/kadc4b1n-mahpuslar-ic3a7in-bangkok-yasalar4b1.pdf>

²⁹ https://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/CISST_UN_1_Kadinlar_0.pdf

- Trans kadınlar cinsiyet geçiş süresini tamamlayıp kadın kimliği alana kadar kadınların oldukları koşullara konmuyor. Erkeklerin kaldığı hapisanelere konulan trans kadınlar ve erkek eşcinseller eğer sayıları yeterli değilse tek kişilik yerde tutulmaktadır.
- Lezbiyen, biseksüel kadınlar ve cinsiyet geçiş sürecini tamamlayıp erkek kimliği almamış trans erkekler de kadın hapisanelerinde tekli yerlerde tutulmaktadır.
- Trans kadınlar erkek hapisanesinde tutulduğundan kılık kıyafet alımından saç kesimine, arama ve sevkler kadar erkek hapisane uygulamalarına maruz kalmaktadırlar. Bu da birçok istismarı beraberinde getirmektedir.
- LGBTİ+ mahpuslar tek kişilik yerde tutulduklarında ağır tecrit koşullarına da maruz kalıyor. Bu mahpusların bir araya gelebilme, sosyalleşebilme, sohbet ve spor faaliyetlerine katılma hakları da engellenmiş oluyor. Bu durum hem fiziksel hem de ruhsal olarak eziyet halini alıyor.
- LGBTİ+ mahpuslar buldukları yer de tek kişilik yer de tutulmalarından kaynaklı olarak başka mahpusların taciz, tecavüz ve kötü muamelesine uğrama durumu ortadan kalmış oluyor. Ancak bu fiillere hapisanede görevli olan infaz koruma memurları ve dış güvenlikten sorumlu jandarma tarafından yapılanlara maruz kalıyorlar. Yapılan şikayetler sonuçsuz kaldığı gibi şiddeti daha artırıyor.
- Keyfi ve çıplak arama uygulamalarına maruz kalıyorlar. Arama yapılırken mahpusun beyanına sadık kalınmadan erkek hapisanesinde ise erkek görevli, kadın hapisanesinde ise kadın görevli arama yapıyor.
- LGBTİ+ mahpuslar tekli yerde tecritte tutulmalarından dolayı her türlü sözlü ve fiziksel saldırıya karşı da savunmasız kalıyor ve kendisine yapılanı da ispatlayamıyor. Mektup yoluyla yaşadıklarını dile getirmeleri de engellendiği için ancak avukatları ya da aileleri aracılığı ile sorunu dışarıya aktarabiliyorlar.
- Ayrıca dışlanmaları ve toplumun büyük bir kesimi ve devletin kendisi tarafından da dışlanmaları ile büyük bir yalnız içine girmektedirler. Hem hapisaneler içinde ihtiyaçlarını karşılayacak hem de adalete erişim noktasında maddi olanaklardan yoksun hale gelmektedirler. LGBTİ+ mahpuslar en son düşünülen mahpuslardır ne yazık ki.
- Adalete erişimde de adil yargılanma hakkına sahip değiller. Burada da gerek mahkeme heyeti tarafından ayrımcı uygulamaya uğramaktadırlar. Yine adalete erişimde destek alma noktasında eksik bırakılıyorlar ve homofobik, transfobik söylemlere maruz kalıyorlar.
- Savunmanları ve yargılayanlarının da ayrımcılığına maruz kalabiliyorlar.
- Suç dosyalarının haricinde LGBTİ+ olmaları da sanki bir suçmuş gibi görülüyor. Yine bu mahpuslar hakları hakkında yeterli bilgiye ve başvuru mekanizma bilgilerine de sahip değiller.
- Trans kadın ve erkeklerin hapisanelerde yaşadıkları en büyük sorun cinsiyet geçiş süreçlerindeki aksaklıklar gelmektedir. Cinsiyet geçiş sürecinin başlaması ve başlamış olan geçiş sürecinin devam ettirilmesi hapisanelerde kesintiye uğramakta ve hatta çoğu zaman kabul edilmemektedir. Hormon ilaçlarının verilmesi sorun olduğundan çoğu zaman bu yönde şikayetler gelmektedir.
- Cinsiyet geçiş sürecinde psikolojik sağlık hizmetlerine ve desteğe kesintisiz olarak erişmesi gereken mahpusların bu ihtiyacı neredeyse hiç karşılanmıyor. Hapisanede görevli olan

psikoloğun bu konuda uzmanlığı olmuyor ve dışarıdan desteğin sağlanması ise imkansız hale getirilmiş durumda.